

Univerzita Hradec Králové
Filozofická fakulta

Bakalářská práce

2015

Martin Vychodil

Univerzita Hradec Králové
Filozofická fakulta
Katedra filosofie a společenských věd

Vězňovo dilema a vznik morálky
Bakalářská práce

Autor: Martin Vychodil

Studijní program: Filozofie

Studijní obor: Filozofie a společenské vědy

Vedoucí práce: Prof. RNDr. Jaroslav Peregrin CSc.

Hradec Králové 2015

Univerzita Hradec Králové

Filozofická fakulta

Zadání bakalářské práce:

Autor: Martin Vychodil
Studium: F10549
Studijní program: B6101 Filozofie
Studijní obor: Filozofie a společenské vědy
Název bakalářské práce: Věžňovo dilema a vznik morálky
Název bakalářské práce AJ: Prisoner's Dilemma and the Evolution of Morals

Anotace:

Evoluční teoretikové se přou o to, jak mohlo vzniknout něco takového, jako je morálka; protože z hlediska této teorie se zdá obtížné vysvětlit, jak se mohli tvorové, kteří mají dispozice chovat se morálně, vůbec objevit. To je často dokumentováno prostřednictvím tzv. Věžňova dilematu, o kterém se má za to, že modeluje primární konflikt mezi 'morálním' (obecněji: spolupracujícím) a 'nemorálním' (nespolupracujícím) individuem, a ukazuje, že to druhé je na tom z evolučního hlediska lépe. Cílem práce je učinit přehled strategií, které byly navrženy pro účely vysvětlení vzniku morálky, a kriticky je zhodnotit.

Peregrin, J. (2011): Člověk a pravidla, Dokořán, Praha.

Ridley, M. (1996): The origins of virtue, Penguin, London; český překlad Původ ctnosti, Portál, Praha, 2000.

Woodcock, S. & J. Heath (2002): 'The robustness of altruism as an evolutionary strategy', Biology and Philosophy 17, 567-590.

Garantující pracoviště: Katedra filosofie a společenských věd,
Filozofická fakulta
Vedoucí práce: prof. RNDr. Jaroslav Peregrin, CSc.
Oponent: Mgr. Martin Paleček, Ph.D.
Datum zadávání závěrečné práce: 05. 09. 2012

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracoval pod vedením prof. RNDr. Jaroslava Peregrina, CSc. samostatně a uvedl jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 19. 04. 2015

.....

Martin Vychodil

Anotace:

VYCHODIL, Martin. *Věžňovo dilema a vznik morálky*. Hradec Králové: Filozofická fakulta, Univerzita Hradec Králové, 2015, 58 s. Bakalářská práce.

Tato práce se ze začátku bude zabývat různými přístupy k morálce a uvede dva hlavní protipóly názorů na tuto problematiku. Jeden z nich bude metafyzický a druhý racionální. Tím racionálním se práce bude dále ubírat, včetně argumentů, proč zvolit právě tento přístup, který hledá vysvětlení v evolučních zákonitostech. Pro názorné příklady takového vývoje morálky nám poslouží Teorie her, která bude zasazena do různých situací a ty nám objasní princip a význam morálky právě na evolučních základech.

Práce nemá za úkol najít nový poznatek či vytvořit novou teorii, právě naopak - cílem je zredukovat všechny morální paradoxy na co nejelementárnější argumenty, z kterých budeme vycházet bez jakýchkoliv emočních předpokladů, což je nezbytné pro pochopení morálky jakožto evoluční danosti.

Klíčová slova: Morálka, Evoluce, Teorie her.

Anotation:

VYCHODIL, Martin. *Prisoner's Dilemma and the Evolution of Morals*. Hradec Králové: Faculty of Arts, University of Hradec Králové, 2015, 58 p. Bachelor thesis.

In the beginning of the thesis various attitudes towards morality will be dealt with, presenting two main contradictory viewpoints on the topic, namely the metaphysical and rational ones. The rational attitude, which draws its conclusions from the laws of evolution, is further developed in the thesis, and arguments will be included for giving preference to it. The development of morality will be exemplified through the use of the theory of games; the individual conflict situations will serve to illustrate the principles and meaning of morality specifically on the basis of evolution.

It is not the goal of this thesis to present new findings or attempt to create a new theory. On the contrary, it aims to reduce all the possible moral paradoxes to their most elemental components. These will form the basis of the argument while the adoption of a morally prejudiced stance will be avoided, which is essential for the understanding of morals as a phenomenon determined by the evolution.

Keywords: Morals, Evolution, Theory of games.

Poděkování:

Děkuji svému vedoucímu bakalářské práce prof. RNDr. Jaroslavu Peregrinovi, CSc. za jeho vedení a věnovaný čas.

Obsah

Úvod	8
1. Dva pohledy na morálku	8
1.1 Etika Immanuela Kanta.....	11
1.2 Thomas Hobbes a válka všech proti všem.....	19
2. Morálka jako prostředek.....	23
2.1 Výhody nezištného chování	25
2.2 Sobecký gen	26
2.2.1 Nástroj přežití.....	30
2.2.2 Kde se bere spolupráce	35
2.3 Nesobecké chování ve třech sférách	38
2.3.1 Zájmy jedince.....	39
2.3.2 Zájmy rodiny.....	39
2.3.3 Zájmy ve skupině bez genetických souvislostí	41
3. Teorie her.....	42
3.1 Hra jednoho zaujatého hráče.....	43
3.2 Dlouhodobé měřítko	45
3.3 Hra dvou zaujatých hráčů	47
3.3.1 Nekonfliktní hra s dominantní strategií	47
3.3.2 Hra bez dominantní strategie	48
4. Vězňovo dilema.....	49
4.1 Hra s nulovým a nenulovým součtem.....	52
4.2 Hra s nenulovým součtem aneb výhoda spolupráce	53
4.3 Racionalita aplikovaná do kontextu.....	54
4.4 Radost jako protislužba.....	55
5. Závěr.....	57
6. Seznam použité literatury:.....	58

Úvod

Největším problémem filozofie jsou metafyzické úvahy, jelikož na ně nelze najít žádnou uspokojivou odpověď. Například na otázku: „jaký je smysl života?“, můžeme nalézt mnoho rozličných odpovědí, ale každá se dá snadno vyvrátit, jelikož se nám nenabízí žádný pevný bod, kterého bychom se mohli chopit a na jeho základě stavět racionální tvrzení. S obdobným problémem se setkáváme v etice. Někteří filozofové jsou názoru, že morální chování je správné samo o sobě, nikoli odvozené od sobeckého zájmu jedince. Jak ale vysvětlit tento princip, pokud metafyzickými úvahami nemůžeme dojít k rozumnému závěru? Z racionálního hlediska nám zbude jediné – uznat své sobectví a morálku chápat jako systém pravidel, z kterých čerpáme větší výhody, než kdybychom se oněmi pravidly neřídili. Tuto problematiku vykládá Teorie her.

V této práci se tedy budu z velké části zabývat Teoriemi her aplikovanými do praktického života a pokusím se objasnit jaké má morální chování výhody pro jedince a co lidi vede ke zdánlivě nezištnému přístupu. Je zřejmé, že přijmutí takové myšlenky může být dosti obtížné (a snad je to i správně), a proto objasním několik paradoxů v tezíh běžného člověka, řídicího se konvenčními pravidly civilizované společnosti a uvedu tím problematiku na pravou míru.

1. Dva pohledy na morálku

Na začátek je třeba si vyjasnit, kde má morální jednání své základy. Stručně můžeme říci, že jsou dvě východiska. Buďto je morálka jakýsi pevně daný zákon, který musí platit vždy a nutně, jakožto jakýsi axiom¹ a to bez nutnosti existence jakékoliv kultury, anebo je důsledek vlivů přírody či kultury za účelem dosáhnutí nějakého cíle. Paralelně k těmto kontrastům nastává i problém,

---

¹ Pevně dané tvrzení, které se nedokazuje a považuje se automaticky za pravdivé (například zákony matematiky).

co vůbec morální chování je – jak ho uchopit a jaká je jeho definice. Zeptáme-li se běžného člověka, co pro něj znamená morálka, jeho odpověď bude nejspíše dosti nejasná a neuspokojivá pro filozoficky smýšlejícího člověka. Pravděpodobně bude souviset s jakousi empatií vůči ostatním lidem. Zdánlivě jde tedy o skutky, které děláme nezištně bez jakéhokoliv sobeckého zájmu. Pokud bychom přijali tuto odpověď, budeme se ovšem dále ptát: co nás k nezištnému chování vede? Musíme si uvědomit, že tento problém nemůžeme smést ze stolu se slovy, že dobré nezištné skutky konáme proto, že jsme „dobří“ lidé. Takové chování musí mít nějaký základ, ke kterému se musíme dobrat. Minimálně bychom museli objasnit, co znamená být „dobrým“ člověkem.

Za předpokladu, že Vám nábožensky smýšlející člověk odvětví, že koná nezištné skutky, aby do konce věčnosti neupadl do muk pekelných, neznamenalo by takové jednání čisté sobectví? - ve svém krátkém životě přetrpíme pokoru a obětování, na kterém vyděláme do konce své věčnosti ve formě odměny v posmrtném životě. Ano, nikomu neublížíme, ale zájem je čistě sobecký. Pokud by onomu člověku nebyl slíben posmrtný život, jeho motivace by tím skončila, a tudíž obhajoba svého chování v kontextu empatie je naprosto scestná. Ale co nám zbývá, pokud jednání bude postrádat motiv?

Pokud by se dokonce na empatii odkazoval člověk nezaujatý jakýmkoliv náboženstvím, jak obhájí podstatu „byť dobrým člověkem“ on?. Většinou Vám zkrátka řekne, že žádný důvod není. Zkrátka udělá dobrý skutek pro ostatní. Pokud poté čeká dobré skutky od ostatních ke své osobě, jsme u stejného problému. Zájmy jsou opět sobecké, protože si předplácí služby, které se mu zkrátka vyplatí, i za cenu svého předchozího obětování. Nemusí to být pouze služba, nebo věcný dar, respektive musíme pod těmito pojmy chápat velmi širší škálu.

Představme si situaci, kdy člověk A daruje člověku B nový automobil.

Člověk B člověku A nikdy nic nedaroval a ani nedaruje, s čímž je člověk A obeznámený a smířený. Člověk B ovšem bude člověku A velice vděčný, poděkuje mu a bude se na něj usmívat (přinejmenším). Většinou je pro jednotlivce výnosnější (má-li měsíční příjem v hodnotě nového automobilu) mít u sebe člověka, který se na něj bude celý život usmívat, než vlastnit o jeden automobil navíc. Je to zkrátka výhodné – měsíc práce, kterou směním za pohodu, kterou na mě člověk B přenese svojí radostí. Je tedy zřejmé, že tudy cesta k čisté nezištnosti opět nevede. Jsem si vědom, že nyní odbočuji od pojmu morálka a rozebírám spíše jakési dobré skutky, později si ale objasníme, že v těchto záležitostech je rozdíl minimální, ne-li žádný.

Nyní si ale představme člověka, který anonymně každý měsíc přispívá polovinou své výplaty na charitu. Jak možná správně tušíte, mohli bychom se škodolibě ptát, zdali mu přináší potěšení, dělat takové úkony. Ale o tom později. Předpokládejme, že tento člověk nepocituje žádnou radost z jeho obětování a nečeká ani žádnou odměnu v tomto ani v žádném jiném životě. Běžný člověk by nejspíše kývl na takový pojem morálky a nebudu nyní rozebírat, zdali je to jen důsledek jeho filozofické neváženosti. Máme tu tedy konvenční neuspokojivou definici, kterou musíme nějakým způsobem vyjasnit. Je zcela zřejmé, že nemůžeme jednoduše tvrdit, že morální skutek je ten, který přinese prospěch ostatním. Musíme minimálně najít důvod k tomuto konání, nebo nějakou příčinu, která nás k tomu vede. Ideální by bylo objasnit si pojem „dobra“. To je dle mého názoru v přeneseném slova smyslu něco, na co se nám pokouší odpovědět filozof Immanuel Kant jeho pohledem na etiku.

Jak z této úvahy vyplývá, lidový pojem morálky je nejspíše chápán jakožto axiom, neuchopitelný pouhým empirickým zkoumáním stavů v okolí. Je to ona první možnost, kterou jsem výše zmínil, a také názor, který se budu snažit touto prací vyvrátit jeho kontrastem – tedy, že morálka je důsledkem přírodních (či kulturních) vlivů a každý zdánlivě nezištný skutek je v důsledku úspora, která se

nám navyšuje ve formě odměny, neboli všechno co děláme, má sobecký motiv, ač si ho nemusíme být vědomi – sobecké chování je tedy přirozený stav, a nesobecké chování jen prázdný pojem či jakási iluze, která nám v důsledku v jistém slova smyslu pomáhá.

1.1 *Etika Immanuela Kanta*

Je třeba si uvědomit, že pokud odmítneme morálku, jakožto systém sobeckého jednání, zbývá jen jedno východisko – víra ve vyšší moc. Samozřejmě můžeme tvrdit, že člověku stačí jen nějaký motiv, k tomu aby provedl určitý čin, a onen motiv nám nemusí „slibovat“ žádné zisky. Tato alternativa však dle mého názoru spadá do první kategorie. Člověk je tak pouze zmocněn nějakou iluzí, která může být sama o sobě zisk - například pocit nadřazenosti (ne samotná nadřazenost, ale onen pocit nadřazenosti bývá pro člověka ziskem).

Co je myšleno onou vírou v nezištné chování a tedy v jakousi vyšší moc? Zkrátka cítíme, že to či ono chování je „správné“ a považování ho za pevně danou pravdu. Smysl tohoto počínání už pak musí být zákonitě nevysvětlitelný našim rozumem. Tím také většinou končí vysvětlení běžného člověka, který tedy implicitně musí tvrdit, že je nad námi nějaká vyšší moc, kterou nedokážeme vysvětlit, ale cítíme, že pomoc druhému bez očekávání odměny, je „dobrý skutek“. Nastávají tu zásadní otázky: proč bychom měli konat „dobré skutky“? A co „dobré skutky“ vlastně znamenají (respektive co znamená „dobro“).

Chtěl bych definitivně rozškatulkovat zmíněné dva pohledy na morálku, proto nyní onu vyšší moc chápeme mnohem obšírněji. Rozhodně to nemusí být Bůh a její definice nemusí obsahovat pojem dokonalosti, dobrosrdečnosti, atd., dokonce nemusí mít ani vlastní vědomí. Představme si entitu, která obsahuje faktory, jež my lidé nemůžeme uchopit svým rozumem a která utváří naše pocity. Z toho ovšem plyne problém: její existence nemusí záviset na žádném záměru, a tudíž není nutností, aby pracovala v náš prospěch. Přesvědčení, že nějaký lidský

čin je „správný“, může být jen nahodilý pocit od „vyšší moci“.

Abych tuhle myšlenku uvedl na správnou míru, zkuste si představit sebe jakožto onu entitu, která určuje veškeré zákonitosti v lidském chápání - dáte si za úkol „naprogramovat“ lidi na naší planetě (před tím než budou schopni chodit po dvou). Jelikož můžete být entita bez vědomí, je tu možnost naprosto náhodného „naprogramování“. Některé věci zvolíte, tak jak jsou nám známi ve světě nynějším. Ale co nastane, když jim vyměníte pocity, které náš známý člověk prožívá při sexuálním styku, za pocit bolesti, které prožívá například při pádu ze skály? - okamžitá auto-genocida lidstva. My ovšem děláme morální experiment, a proto pozměníme chápání této kategorie. Vzpomeňte si na všechny libé pocity, které prožíváte, pokud pomáháte ostatním lidem (nezáleží na tom s čím). Tyto pocity nahradíte studem. Například takovým, který byste mohli pocítit, pokud například omylem autem srazíte domácího mazlíčka matky Vaší nové přítelkyně. Máte tedy lidi, kteří budou cítit o to větší stud, o co více pomůžou ostatním. A ony libé pocity ze široké škály pomáhání vmísíme do velmi úzké činnosti, kterou bude například sypání písku na ramena ostatním lidem. Lidé si budou celé generace sypat písek na ramena a prožívat u toho libé pocity. Udržujte je při životě a až se naučí mluvit, zeptejte se jich, co je morální chování. Odpoví vám „sypat lidem písek na ramena“ a to bude pro ně zároveň i definice dobra. Zeptejte se, co je naprosto amorální chování a i to nejmladší dítě Vás poučí o tom, že největší špatností je podání pomocné ruky. Pokud budete chtít racionální obhajobu, budou v koncích – stejně jako my tady a teď. Zkrátka tvrdíme, že pomáhání ostatním je správná věc (tudíž dobro) a lidé z pozměněného světa se stejnou kvalitou jistoty tvrdí, že je to sypání písku na ramena ostatním. Naše přesvědčení o tom co je správné může být jen nahodilý pocit na jistou kategorii chování.

Doufám, že takové rozškátulkování zjednoduší tápání v této problematice - na jedné straně metafyzický pojem morálky, jejíž princip nemůžeme vysvětlit a

na druhé ten racionální, u kterého každý důsledek obhájíme různými zákonitostmi (pokud bych chtěl odkázat na výše zmíněný příklad, zabývali bychom se procesy v lidském mozku při různých situacích). Podobné úvahy postrádal filozof René Descartes, na kterého se nyní trochu zaměříme, než se dostaneme ke Kantově etice.

Pokud tedy nemůžeme vyjasnit bytostnou podstatu morálky, můžeme se alespoň pokusit obhájit existenci vyšší moci, v tomto případě Boha. Dle mého názoru je Descartes nejtypičtějším filozofem této metody. O existenci Boha nepochyboval, ale jakožto silný racionalista cítil potřebu poskytnout o tom důkazy taktéž racionální metodou. Descartes ve své Meditaci o první filozofii píše „*Co se pak týče idejí, pokud je беру samy o sobě a nevztahuji je k něčemu jinému, nemohou být ve vlastním smyslu nepravdivé, neboť at' už bych si představil kozu nebo chiméru, nebude to, že si představuji jedno, méně pravda než to, že si představuji druhé.*“² Descartes se tedy odkazuje na Platónovo pojetí idejí – tzn., že každá idea je skutečná a ostatní věci jen odvozené. Často se pro vysvětlení používají příklady z geometrie. Představme si například kruh. Jeho definice zní: rovinný geometrický útvar, omezený kružnicí. Kruh je určen svým středem S a poloměrem r : Je to množina všech bodů roviny, které mají od středu vzdálenost menší nebo rovnou poloměru. Pokud chápeme onu větu, nemůžeme mít problém představit si daný útvar. V reálném světě ho ovšem nenalezneme. Každý takový tvar bude mít nějaké nerovnosti. I kdybychom měli nástroj tak přesný, který by dokázal poskládat nejmenší částice do přesného kruhového poměru, budou vznikat nerovnosti samotnými částicemi, které mají určitý tvar. Podle této teorie si ony základní ideje spojujeme s věcmi, které na nás působí z okolí.³ Descartes nám ve třetí meditaci o dokázání boží existence dává najevo, že nemusí být sice pravdivé, co vstřebáváme svými smysly, ale nemůžeme se mýlit v

---

² DESCARTES, René. *Meditationes de prima philosophia*. 1. vyd. Praha: Oikoymenh, 2001, s. 54. Knižovna novověké tradice a současnosti, sv. 35. ISBN 807298036x.

³ PLATÓN. *Ústava*. 2. vyd. Praha: Oikoymenh, 1996, s. 213-214. Oikúmené. ISBN 8086005283.

idejích samotných.⁴ Ostatní jeho argumenty se už více méně neliší. Důkaz boží existence zde vlastně spočívá v jeho definici (nekonečný, všemohoucí atd.), kterou chápe jakožto ideji – jestliže existuje idea Boha, pak i Bůh, jinak by tato idea nebyla sama o sobě myslitelná.

Jistě chápeme, proč jsou Descartovi důkazy tolik zavádějící. Argumentů je spousta. Například, pokud Descartes tvrdí, že příčina (Bůh) nemůže být méně dokonalá než důsledek (idea), měl by tuto argumentaci obhájit. To už ovšem neudělal. Nemáme tu žádný důvod věřit, že ony ideje nevznikají příčinou nahodilou. Tímto chci naznačit, jak vratké jsou racionalistické tvrzení zastávající se boží existence (nebo jakékoliv vyšší moci).

Immanuel Kant, ačkoliv boží existenci nepopíral, uznával, že tak vysoké nároky (dokázat boží existenci čistě rozumovým způsobem), nemůžeme vyžadovat. Souhlasil, že ve sféře racionality můžeme pracovat s různými relacemi (např.: $1+1=2$; Pokud osoba X upeče všechno špatně $\Rightarrow$ osoba X nám neupeče dobré muffiny), ty ale samy o sobě nemohou poskytovat žádné důkazy. Relace bez obsahu jsou neužitečné a obsah vkládáme z empirických poznatků.⁵ V této věci udělal Descartes chybu – možnost existence boha mu byla předána z okolí (empiricky).

Kantovo klíčové dílo vysvětlující podstatu morálku bylo dle mého názoru „Kritika praktického rozumu.“⁶ Dostává se tu do fáze, ve které se nepokouší obhájit existenci Boha, jeho ideji však chápe jako velmi důležitou. Pro lepší pochopení odsuňme všechny metafyzické spekulace, a přestaňme se zabývat jakýmkoliv „poznáním pravdy“. Nyní jsme v situaci, ve které uznáváme, že takové rozborů nemají žádný význam. Je tu ovšem mnoho věcí smysluplných, a

---

⁴ Tamtéž, s. 51-77.

⁵ KANT, Immanuel. *Kritika čistého rozumu*. 1. vyd. Praha: Oikoymenh, 2001, s. 33-50. Knihovna novověké tradice a současnosti, sv. 36. ISBN 8072980351.

⁶ KANT, Immanuel. *Kritika praktického rozumu*. Vyd. v tomto překl. 1. Překlad Jaromír Loužil. Praha: Svoboda, 1996, 306 s. Filozofické dědictví. ISBN 80-205-0507-5.

ty se týkají našeho praktického života. Ptáme se tedy, jaký svět chceme, a to jaký ho chceme mít, musí mít nějaký cíl. U Aristotela bylo klíčové východisko „blaženost“ a pojem „dobra“ obsahoval cestu, kterou k onomu cíli dojdeme (stručně řečeno).⁷ Také u této antické myšlenky nacházíme v lidském chování motiv a jak jinak než sobecký (mít se blaze). Ač mám pocit, že bych se teď měl chvíli zaobírat Aristotelovým pojetím etiky, neudělám to, aby nám nepřibily další metafyzické otázky, které chci právě eliminovat.

V samotném důsledku bychom mohli jednoduchou úvahou dojít k názoru, že „blaženost“ je jediný uchopitelný smysl našeho života, kterého můžeme dosáhnout. Co je důležité pro náš samotný praktický život? - abychom se měli dobře (já sám tento stav chápu jako procesy v našem těle, které nám způsobují libé pocity). To lze jistě bez znalosti metafyzických pravd. Ačkoliv se toto jednoduché řešení jeví nejsrozumitelněji a nejpravdivěji (můžu-li to tak tvrdit, aniž bych si protiřečil), Kantův názor byl dosti pozměněný. Hlavní roli v Kantově pojetí morálky hraje „svobodná vůle“. Namítá, že nemůžeme chápat blaženost jakožto základ, z kterého vychází morální zákony. Jestliže bychom skutečně věděli, co nás udělá blaženými, a na základě tohoto utvořili morální zákony, bylo by zcela jasné, co máme konat, a naše chování by bylo determinováno. Pro svobodnou vůli by tu nezbylo žádné místo a toho se chce Kant vyvarovat. *„I když je nejvyšší dobro vždy celým předmětem čistého praktického rozumu, tj. čisté vůle, nelze je proto přesto mít za její pohnutku, a morální zákon sám musí být považován za důvod, abychom udělali svým objektem ono nejvyšší dobro, jeho přivodění či podporu. Toto upozornění má v tak delikátním případě, jakým je určení mravních principů, kdy sebemenší chybný výklad falšuje smýšlení, velký význam. Neboť z analytiky jsme asi již poznali, že kdybychom přijali před morálním zákonem nějaký objekt pod jménem dobra jako pohnutku vůle, a z ní*

---

⁷ ARISTOTELÉS., *Etika Nikomachova*. 4., nezměn. vyd. Praha: Rezek, 2013, s. 23-64. ISBN 978-80-86207-35-3.

pak odvodili nejvyšší praktický princip, vždycky by to přineslo heteronomii a potlačilo morální princip.”⁸

Kant neopovrhoval pojmem „nejvyšší dobro“, je však názoru, že naše chování nemá být závislé na něm, ale naopak má být důsledkem naší svobodné volby. Z toho vychází Kantův známý kategorický imperativ „*Jednej jen podle té maximy, od níž můžeš zároveň chtít, aby se stala obecným zákonem*“⁹ Maxima je zde míněna jako nějaké zásady či pravidla jednotlivce, které si jakožto subjekt určí a na jejich základech jedná.

Kant je tedy názoru, že abychom zachovali důležitost svobodné vůle, musíme tyto zásady ukládat pouze sobě a nevnučovat je ostatním – je čistě na jednotlivci, jakou maximou se bude řídit. Na druhé straně, „imperativ“ je zákon obecný a ten vychází z čistě racionální úvahy, tedy je zřejmé že platnost takového zákona má objektivní působení na všechny stejnou měrou. „Kategorický imperativ“ je potom zákon, který má univerzální platnost, nezávisle na jakýchkoliv podmínkách a na tom co lidé jakožto jednotlivci uznávají či upřednostňují.¹⁰ Dle mého názoru by se dal shrnout jedním slovem: nekrást. Takový zákon, pokud bude fungovat vždy a všude, nenastane žádný morální problém. Vraždu můžeme chápat jako krádež života, vulgární mluvu jako krádež osobní pohody, atd. Jsem si vědom faktu, že takové tvrzení působí jako troufalé zjednodušení jinak složitých situací, ale tuto zjednodušovací metodu volím záměrně, abych se držel svojí myšlenky, že všechny zákonitosti (a ne jen ty morální) se dají obhájit čistě materialisticky. Stejně tak, jak můžeme jakoukoliv matematickou funkci (i tu nejsložitější) zapsat pomocí klasického sčítání, dá se dle mého názoru jakákoliv situace vyjádřit podobně jednoduše a převést do

---

⁸ KANT, Immanuel. *Kritika praktického rozumu*. Vyd. v tomto překl. 1. Praha: Svoboda, 1996, s. 188. Filozofické dědictví. ISBN 8020505075.

⁹ KANT, Immanuel. *Základy metafyziky mravů*. Vyd. 1. Praha: Svoboda, 1976, s. 62.

¹⁰ KANT, Immanuel. *Základy metafyziky mravů*. Vyd. 1. Praha: Svoboda, 1976.

matematické roviny. Nemyslím tím jen situace ohledně morálky, nýbrž opravdu vše co je spjato se světem jak ho známe.

Složitější verze příkladu	Jednodušší verze příkladu	Výsledek
$(6 \times 5) - 20$	$5 + 5 + 5 + 5 + 5 + 5 + (-20)$	10

Podívejme se na tento jednoduchý matematický příklad. Všechny 3 sloupce znázorňují stejnou hodnotu. Ačkoli výsledek je obsažen v předešlých dvou příkladech, není nám vždy automaticky znám. Pokud uvidíme příklad typu $1+1$, nemusíme provádět žádné operace a onen výsledek 2 jako bychom už pozorovali. U složitějšího příkladu si již běžně výsledek neuvědomujeme, protože ho náš rozum nedokáže tak automaticky zpracovat. Např. u příkladu $(45 \times 69) + 245 - (20/12,5) + 3$ ne každému naskočí v mysli správný výsledek. Potřebujeme tedy provést nějakou operaci.

Představme si, že čísla v tabulce (uvedené výše) představují počet jablek a potřebujeme vypočítat, kolik kamarádů vegetariánů pozveme na svačinu – záměrně volím běžnou životní situaci. Máme 6 beden po 5 kusech a 20 jablek se chystáme naházet do oken nepřizpůsobivým sousedům. Pokud použijete jednodušší verzi příkladu, přičtete 5 jablek k dalším pěti, které jsou v bedýnce, další bedýnku přičtete k výsledku a tak pokračujete až k šesté a nakonec odečtete (neboli přičtete zápor) 20 jablek. Budete mít k dispozici 10 jablek. Pokud bychom chtěli počítat ještě elementárnějším způsobem, budeme sčítat každé jablko postupně $(1+1+1+1+1\dots)$. My ovšem chceme ušetřit čas i nervy a proto

použijeme funkci násobení, která nám zredukuje jednoduché, avšak zdlouhavé výpočty.

Mým záměrem není hovořit o matematice pro první stupeň základní školy, ale chci tímto naznačit, že u složitějších příkladů mohou být funkce tak sofistikované, že už ani nemusíme být schopni chápat, jak fungují, prostě se je naučíme. Sám si vzpomínám na složité vzorce v předmětu elektrotechniky, u kterých jsem si absolutně nebyl vědom, co jejich proměnné reálně značí a také nechápal relacím mezi nimi. Zkrátka jsem vzal kalkulačku a doplnil do nich zadané hodnoty. Elektrotechnik, který umí pracovat se všemi potřebnými vzorci, může bez problému v daném oboru fungovat – nemůže ovšem říci, že svému oboru rozumí. To je důvod, proč Kantův kategorický imperativ vyjadřuji pouze jako „nekrást“. Je to dle mého názoru dobrý způsob, jak pochopit podstatu všech složitějších morálních situací. Pokud mě někdo urazí, a já bych řekl, že to byla krádež dejme tomu dvacetina krádeže mé tužky, bylo by takové vyjádření velice nepraktické, protože bychom velice zdlouhavě vypočítávali tak sofistickou ztrátu jako je urážka. U krádeže předmětu můžete vyčíslit jejich peněžní hodnotu, ovšem např. nadávka má mnoho komplexních faktorů. Nicméně mi připadá logické, že všechno negativní co se nám přihodí, můžeme chápat jako ztrátu. Myslím tedy, že lidé si vytváří různé kategorie (pomluva, fyzické napadení, atd.), které fungují jako nějaké funkce - rychleji tak známe konečnou hodnotu ztrát. Výpočet výše zmíněného matematického příkladu jsme si ulehčili tím, že jsme místo sčítání stejně velkých částí použili funkci „×“, naše morální pomyslné kategorie zde chápu obdobně - jako zjednodušovací funkce, pro lepší přehled našich ztrát (eventuálně zisků).

Kant tedy eliminoval onu vyšší moc, kterou jsem výše tolik odsuzoval pro její nedokazatelnost. Idea boha poté slouží pouze regulace umožňující fungování lidstva harmonickým způsobem. Není tu Bůh jakožto „diktátor“, ale mravní

zákony, které Boha vytváří.¹¹

Kant tedy chápal kategorický imperativ jako a priori¹² - každý člověk zkrátka cítí, že „dobré“ chování vychází z kategorického imperativu. To my lidé opravdu pocítujeme a troufám si říci, že bez sebemenších rozdílů. Setkáváme se tu ale opět s problémem absence rozumné a uchopitelné odpovědi. Nenabízí se nám tu žádná převratná myšlenka v pohledu na morálku, ale je nám poukázáno na fakt, že kategorický imperativ je pro nás jakousi bytostnou samozřejmostí, čímž opět končí argumentace. Odsoudit takovou myšlenku by mohlo být skoro tak troufalé, jako odsoudit matematické zákony – nevíme, proč fungují, ale cítíme, že zkrátka nemůžeme popřít jejich platnost. Ovšem s matematikou můžeme pracovat - aplikujeme ji téměř do každé činnosti našeho praktického života, přičemž pracujeme s exaktními hodnotami.

Pokusme se tedy ověřit platnost kategorického imperativu „nekantovsky“. Kant, ačkoliv nepokládal morálku za princip přesahující naše chápání, nedal nám odpověď na otázku, co nás k nezištnému či morálnímu chování vede. Naopak - tvrdil, že takovou odpověď znát ani nemůžeme, jelikož je zřejmá sama o sobě. Řešení můžeme nalézt ve více vědeckém pojetí tohoto tématu. Tímto opustím metafyzické rozbory a budu se snažit vysvětlit morálku způsobem empirickým (či vědeckým), který Kantovu svobodnou vůli celkově popírá.

1.2 *Thomas Hobbes a válka všech proti všem*

Nejtypičtějším dílem tohoto filozofa je Leviathan, ve kterém se objevuje význam „společenské smlouvy“¹³. Ta je založena pouze na domluvě lidí vedoucí k jejich usměrnění a tím celkovému prospěchu. Je v ní eliminovaný veškerý metafyzický i teologický kontext a řešení spočívá čistě v pragmatickém přístupu.

---

¹¹ KANT, Immanuel. *Základy metafyziky mravů*. Vyd. 1. Praha: Svoboda, 1976.

¹² Poznání, jež nevyžaduje zkušenost (např. matematika)

¹³ Teorie, podle které všechny politické vztahy jsou vystavěny na jakési nepsané dohodě společnosti

Hobbes, na rozdíl od Kanta, naprosto odmítá možnost svobodné vůle a své závěry vyvozuje pouze na základě empirické zkušenosti. Jestliže Bůh hraje nějakou roli, má jen praktický význam a je opět založen na dohodě.¹⁴ Dostáváme se tu k pojetí morálky, které bude pro tuto práci klíčové.

Hobbes chápe přírodní zákony jakožto hlavní hybatel morálky. Musíme se tedy omezit pouze na materiální svět a z něj vyvozovat všechny zákonitosti – vše je tedy pevně determinováno a my musíme jen najít správné metody k odvozování. Z logiky věci plyne, že největší hodnotou je požitek a nejnižší strast. Nemůžeme je sice přesně měřit čísly, ale víceméně dokážeme odhadovat, zda nám ta či ona věc přináší větší či menší slast.

Hobbes ve svém Leviathanu vychází ze svého názoru o přirozeném stavu člověka. „*Příroda vybavila lidi tak stejnými tělesnými a duševními schopnostmi, že navzdory skutečnosti, že jeden člověk je někdy zřejmě tělesně silnější nebo duševně bystřejší než někdo jiný, není vcelku tento rozdíl mezi lidmi tak značný, aby si jeden člověk mohl činit nárok na výhodu, na kterou by si právě tak dobře nemohl činit nárok někdo jiný*“¹⁵ Představme si takovou situaci velice jednoduše – Každý živočich chce maximalizovat svoji slast. V tomto materialistickém pojetí není prostor pro nezištné chování – to by znamenalo poskytovat slast ostatním a sám se o ni připravovat. Přirozený stav je nekonečná válka. Člověk je ve své přirozenosti pouhé zvíře, které bojuje o své přežití. Nebylo by třeba žádné dohody, pokud by mezi lidmi existovaly patrné rozdíly. My, jakožto lidé, nepotřebujeme uzavírat smlouvy se zvířaty. Pokud chceme usmrtit vepře, uděláme to, aniž bychom se ho dožadovali o svolení. Máme nad zvířaty absolutní moc, která nám umožňuje maximalizovat naše slasti, ať už jim ty jejich jakkoliv odebíráme. Důvod tu nehledejme v hodnotě života zvířete a člověka ale pouze v

---

¹⁴ HOBBS, Thomas. *Leviathan, aneb, Látka, forma a moc státu církevního a politického*. Vyd. 1. Editor Jiří Chotaš, Zdeněk Masopust, Marina Barabas. Překlad Karel Berka. Praha: Oikoymenh, 2009, s. 83. Knižovna novověké tradice a současnosti, sv. 47. ISBN 978-807-2981-069.

¹⁵ Tamtéž, s. 160.

tom, že slast náleží tomu, kdo má převahu. Nad zvířaty máme převahu absolutní a to díky naší inteligenci. Nemusíme se bát, že by se nám zvířata jakkoliv pomstila, jelikož k tomu nemají dostatečný intelekt. Za předpokladu, že by se znenadání objevila forma života, která by neměla vyšší intelekt než mi lidé, ale obrovskou sílu využitou k našemu vyhubení, nejednali by o nic méně „spravedlivě“, než my.

Pojem „spravedlnost“ je zde nutné používat velmi opatrně, jelikož sám o sobě ztrácí význam. V takovém pojetí jsou spravedlivé činy jen souhrn vytvořených pravidel k udržení rovnováhy a následně takto pojmenovaný.

Hobbes tvrdí, že v přirozeném stavu lidí zákonitě vzniká rivalita a jeden se snaží zahubit druhého, jelikož na zeměkouli není dostatek místa a prostředků (přesněji řečeno – materiálu), aby byli uspokojeni všichni maximálně.¹⁶

Mezi lidmi je rivalita razantně omezena. Důvod je opět jednoduchý: pokud usmrtíme zvíře, nemusíme mít obavy, že jiné zvíře usmrtí nás, ale mezi lidmi (jak je zmíněné výše) nejsou tak fatální rozdíly v síle ani inteligenci. Fyzickou sílu můžeme dokonce vynechat, protože náš intelekt nám poskytuje možnosti, které fyzickou sílu absolutně eliminují. Hobbes tvrdí, že žádný člověk není tak silný, ani tak chytrý aby se nemusel obávat usmrcení jiným člověkem.¹⁷

Pokud bychom do jedné místnosti uvěznili člověka, veverku a králíka, přičemž bychom jim neposkytli přísun potravy, celkem jednoduše můžeme odhadovat, co by se stalo: člověk by snědl veverku a králíka. Co se ovšem stane, když do takové místnosti uzavřeme dva lidi a králíka? Jistě vás napadne: podělí se. Ovšem nikoliv ve zmíněném přirozeném stavu. V takovém případě dojde k boji mezi dvěma rovnocennými, nebo téměř rovnocennými živočichy. Nastane rivalita z důvodů tužby po jedné věci, přičemž si budou vědomi absence absolutní převahy jednoho nad druhým a zároveň chápou, že pozřít celého králíka je

---

¹⁶ Tamtéž, s. 161.

¹⁷ Tamtéž, s. 160.

dvakrát výnosnější, než pozřít pouhou půlku. Králík se tedy stane jejich společným středem zájmu k uspokojení a zároveň i k přežití. Situace se zdá být řešitelná velice jednoduše – ihned si naporcovat králíka a pozřít ho. Nastávají tu ovšem komplikace. Nikdo nechce svůj podíl sníst dřív, než bude umírat hlady, a mnohem důležitější je, že dřív nebo později dojde ke kanibalismu. Tihle dva lidé budou sedět naproti sobě a navzájem se sledovat. Nikdo z nich ovšem neví jak druhého usmrtit, aby nebyl usmrcen sám. Každý se bude pokoušet být co nejdéle vzhůru a občas budou předstírat spánek, aby si ověřili reakce toho druhého, nebo aby druhého uspali, ale nikdo z nich nemá jistotu, kdo má onu převahu, která může spočívat třeba jen v oné ospalosti. Nikdo z nich zkrátka neví nic jistě – až na králíkův konec, který už má svůj osud sečtený. Z matematického hlediska je pravděpodobnost na přežití každého z oněch lidí padesát procent. Není tu žádná šance na zachování obou životů, jelikož příležitost na usmrcení druhého ve vhodné příležitosti se neodmítá.

Pokud oba chtějí mít jistotu přežití, musí si zajistit nějakého suveréna, který bude ovládat jejich osudy. Přes mříže v okně si tedy zavolají svého věznitele, který se sice svého úmyslu nevzdá, ale určí jim hodiny ke spánku, ve které oba vězně uzamkne pouty, aby se navzájem nemohli napadnout. Jelikož onoho věznitele neznají, mohou si být jisti, že nikomu nebude nadřazovat, a jestli ano, bude to jen důsledek nějaké náhody – ta by ovšem nastala i při samotném boji mezi jedinci, tudíž tu není co ztratit.

Myslím, že výše uvedený příklad velmi věrně demonstruje princip Hobbesovi společenské smlouvy – lidé ke svému usměrnění potřebují suveréna, nejlépe monarchu, který bude mít absolutní moc, avšak zajistí jim přežití, či předem sjednané záležitosti. Suverén musí mít moc absolutní, protože jinak by mohli vznikat rozpory, které jsou pro harmonické fungování společnosti nežádoucí. Představme si opět onu situaci, ale věznitele jako suveréna a vězně jako občany. Za předpokladu, že by věznitel měl manželku, která by vězně denně

navštěvovala a její sympatie k nim by byli nerovnoměrné, přirozený stav by opět pokračoval. Vězeň, který by měl pocit, že zaujal onu ženu méně než druhý, by si od suveréna vyžádal jiná pravidla ze strachu, že jejich dohoda bude ovlivněna vůli další osoby která má nad nimi taktéž moc – v tomto případě manželka, která může oknem jednomu z vězňů hodit klíče a nechat ho najíst z jeho „spolubydlícího“.

2. Morálka jako prostředek

Z předchozího příkladu se může zdát, že k tomu aby člověk dosáhl svého cíle, stačí vytvořit jakýsi jednoduchý systém pravidel a určit jedince, který bude vydělávat na jejím udržování. V úplném důsledku, by taková situace mohla být stabilní, je ale nutné si uvědomit, v jak komplexní situaci se nacházíme. Pomineme-li přirozený boj o post suveréna (což je sám o sobě veliký problém), nastává nám tu nepřehledné množství systému a pravidel, kterými se můžeme řídit. Každý má jiný pohled na svět a taktéž jiné priority a málokdo se shodne na tom co je například „bezpečný život“ nebo jak moc je spravedlivé, že některý člověk má kolik majetku za jakou práci.

Představme si 2 skupiny lidí, z nichž jedna bude usilovat o zrušení veškeré osobní dopravy a druhá o trestání vrahů. Pokud bychom se zeptali náhodného člověka (v našich poměrech) se kterou skupinou lidí více sympatizuje, převážně bychom dostali jednoznačnou odpověď bez sebemenší potřeby o ní polemizovat. Je ovšem třeba si uvědomit, že jeho rozhodnost je dána systémem, který přejal za vlastní – jakýsi systém pravidel, nad kterým už moc nepřemýšlíme, jen ho pasivně přijímáme. Pojdme se blíže podívat na hlavní 2 argumenty, které bychom nejspíše od takových lidí očekávali. První z nich by byla „odplata“ (to je spíše emoční záležitost a tuto problematiku shrnu ke konci práce) a druhý „zamezení v další konání této činnosti“ - přeloženo do logičtějšího jazyka – eliminovat ztrátu lidských životů. Druhý argument si trochu rozebereme.

Pokud bychom v civilizované zemi přestali trestat vrahy, jaký by to mohlo mít následek? Troufám si říci, že by nevzrostl počet vrahů nijak razantně, pokud by lidem zůstala nějaká vžitá pravidla, kterými se řídí bez ohledu na to, jak je upravuje zákon. Určitě kolem sebe najdeme mnoho takových příkladů, ve kterých se lidi chovají s pokorou a přitom k tomu nejsou vázáni oficiálními státními zákony. Navíc bychom se ocitli v takové situaci, že pokud by jedinec zabil jiného člověka, mohl by čekat pomstu od blízké osoby (která by za takový skutek taktéž nemusela mít obavy z potrestání), čímž by vznikl nějaký přirozený druh omezenosti vůči vraždám. Jelikož nemám žádné statistiky, řekněme hrubým odhadem, že by počet usmrcených lidí vzrostl na třinásobek, a protože rozebírám takové situace čistě teoreticky, nebude to jistě žádná vada. Dejme tomu, že v České republice je ročně zavražděno průměrně 200 lidí. Trojnásobek je 600 – podle této teorie by to ovšem znamenalo, že zrušení osobní dopravy by z tohoto hlediska bylo výhodnější, pokud počet usmrcení v důsledku dopravní nehody bude vyšší než oněch 600 lidí ročně.

Kdyby se nám podařilo vypočítat tuto statistiku přesně, věřím, že pro zachování co největšího počtu životů, by bylo výhodnější zrušit osobní dopravu, než začít trestat vrahy. Je tu na první pohled zvláštní paradox, kterým chci naznačit, že vymyslet správná pravidla je mnohem složitější než se zdá. Nacházíme se v neuvěřitelně komplikované situaci, ve které má každý člověk jiné zájmy, jiné přesvědčení a není jasné, zdali mají lidé ve svých požadavcích jasno. Kdyby se zhruba 15 000 lidí domluvilo, že nebudou rok jezdit osobní dopravou, zachránili by průměrně 1 lidský život. Za celých 300 lidských životů tak předhodíme k usmrcení zhruba jednoho člověka za možnost přemísťovat se pomocí osobní dopravy. Tímto chci poukázat na fakt, že lidský život nemá nevyčíslitelnou hodnotu (pokud nás nebudou automobilový milovníci podle přesvědčovat, že přeprava osobní dopravou má též nevyčíslitelnou hodnotu).

Možnost přepravovat se celý život motorovými vozidly má tedy hodnotu

minimálně 0,3 procenta jednoho lidského života. O takovém přístupu se ovšem moc neuvažuje a spíše převládá síla jakéhosi principu – smrtelné nehody jsou totiž nechtěné a každý si rozhoduje sám o tom, zdali bude účastníkem silničního provozu, na rozdíl od vražd, které jsou úmyslné, a nikdo jim nemůže dostatečně předcházet. Vypadá to, že morálky tu není od toho, aby nás globálně udržoval v co nejlepší pozici, ale aby si člověk mohl vybrat své určení, ve kterém bude mít své jistoty - to je ovšem přístup, který svým konečným tvrzením této práce vyvrátím, proto tedy budu tvrdit, že předešlý paradox, je zkrátka styl našeho uvažování (nejspíše kulturní), které hlásá, že člověk by si měl svobodně vybrat své určení ve světě a podstupovat jen ty rizika, které sám uzná za vhodné ať už vzhledem k jeho potřebám či zcela bezmyšlenkovitě.

Na jedné straně čisté sobectví, bez ohledu na to jak trpí ostatní a na straně druhé pokora k ostatním, která se vztahuje opět k tomu prvnímu – mít se sám dobře, což je sobectví. Z tohoto důvodu můžeme přijmout pravidla, která nás nedělají blaženými, jelikož nám poskytují prostředky, které tuto skutečnost kompenzují. Uvedu jednoduchý příklad: Na našem trhu jsou 2 známé operační systémy na osobní počítač. Zhruba polovina lidí inklinuje k jednomu operačnímu systému a polovina k druhému (každému člověku vyhovuje jiná grafika, ovládání atd.). Ovšem (téměř) všichni používají onen konvenčnější operační systém. Jak dosáhnout toho, aby lidé přijali jeden systém za správný a oficiálně používaný, je jednoduchý – programy a počítačové hry jsou vyráběny na více používaný operační systém (pro tvůrce je to logicky výhodnější). Člověk tedy přijme tento systém, jelikož by mu byl ten druhý (i přes líbivější grafiku a lepší ovládání) prakticky k ničemu. To je důvod, proč přijmout pravidla, se kterými samotnými nesouhlasíte.

2.1 Výhody nezištného chování

O „nezištném chování“ jsem se již mnohokrát zmínil a naznačoval jsem,

že to, co se může zdát jako nezištné, je ve skutečnosti jen čistě sobecký zájem, a pojem nesobeckosti je tudíž jen prázdným pojmem. Také jsem tvrdil, že se tohoto pojetí budu držet ve zbytku své práce. Tuhle podmínku jistě splním a chci, abychom měli v této definici jasno. Pokud budeme rozebírat určité zdánlivě nezištné chování člověka, uvedu taky důvod, proč nezištné není. Pokud popíšu člověka, jenž se stará o potulného kocoura a dává mu každý den mléko, budu argumentovat například faktem, že kdyby kocour vypadal jako přerostlý mravenec, nedostal by nic, apod. To všechno s odkazem na sobecké zájmy jedince, který poskytuje jakoukoliv formu pomoci.

Pokud se nám tedy zdá nějaké chování nezištné, potom z hlediska neodarwinismu¹⁸ (z kterého budu morálku dále rozebírat) doufám pochopíme a přijmeme za logický fakt, proč nám ona věc nezištná připadá, i když ve skutečnosti tomu tak není. Morálka se tak pro nás stane nějakým nástrojem, který za účelem jistého fungování společnosti bude ovládat naše pocity, které nás dokážou usměrnit a ono usměrnění nám zajistí lepší život, než bychom si dokázali sami deduktivně vypočítat.

2.2 Sobecký gen

Dílo Richarda Dawkinse *Sobecký gen*, se mi jeví jako nejlogičtější vysvětlení otázky o vzniku morálky. Již jsem se zmínil, že v podstatě na tuto problematiku existují dvě názorové škatulky (pohledem běžného člověka). Jedna se zastává evoluční teorii, kterou vysvětlujeme naše bytí pomocí přírodních vzorců, a druhá škatulka obsahuje všechnu onu metafyziku, kterou jsem rozebíral na začátku své práce – dalo by se zkrátka tvrdit, že druhá škatulka je jakási víra v boha, nebo obecně v jakoukoliv vyšší moc, kterou bychom našim rozumem stejně nedokázali pobrat i v případě její existence a první škatulka má čistě technické argumenty. Tyto argumenty, teď budu stavět na evolučních teoriích.

---

¹⁸ Souhrn evolučních teorií.

Ačkoliv jsem slíbil, že se metafyzikou nebudu dále zabývat, upřesnil bych postoj Dawkinse pomocí názorů německého filozofa Friedricha Wilhelma Nietzscheho. Považuji to za nutné, jelikož rozebíral otázku pomíjivosti lidského života. Tento problém se mi zdá důležitý, protože pokaždé, když mluvíme o sobeckém zájmu, který nám dává nějaké potěšení či naplněnost, objevuje se problém, k čemu nám libé pocity jsou užitečné, pokud náš život jednou skončí. Arthur Schopenhauer, (na kterého Nietzsche navazoval) jako zaujatý pesimista tvrdil, že veškeré jednání je mučivé - každý náš skutek. Náš život spěje k cíli – ke smrti, která je vlastně naprosté osvobození od veškerých problémů, od všeho nekonečného uspokojování našich potřeb. Uvědomoval si, že lidé nejsou nikdy spokojeni - pokud člověk nemá co jíst, hledá potravu, pokud má potravu, není spokojený, protože chce víc peněz atd. Tyto potřeby se tedy neustále stupňují a člověk je celý život „neuspokojený“ a „nešťastný“. Smrt je tu jakožto vysvobození.¹⁹ Schopenhauer, navrhl nějaká východiska z této beznadějně situace, ale myslím si, že to byl čistě lidský pud sebezáchovy (Beznaděj je nepřijatelná myšlenka a troufám si říci, že například všechna náboženství vznikla ze strachu o ztracení).

Nietzsche v jednom svém období (je známo že Nietzscheho filozofie měla více stupňů) nacházel optimistickou cestu, jak ven z tohoto nekonečného boje. Ačkoliv sám vidím jeho vysvětlení jako snahu analogickou k té Schopenhauerové, je to vysvětlení, které se velice podobá evolučnímu systému. Hlavní požadavek Nietzsche chápal jako „moc“. Uznával, že život je pomíjivý, avšak někteří vyvolení lidé mají výsadu vládnout, a pro tyto se naplňuje jejich smysl žití. Měl za to, že tohle je základní princip, který neplatí jen pro samotné lidi ale pro přírodu celkově. „...*chcete jméno pro tento svět? Rozluštění všech*

---

¹⁹ SCHOPENHAUER, Arthur. *Svět jako vůle a představa*. 4., nezměněn. vyd. Editor Antonín Kříž. Překlad Milan Váňa. Pelhřimov: Nová tiskárna, 1997, s. 219-325. Filozofické dědictví, sv. 36. ISBN 80-901-9164-9.

*jeho záhad? Světlo i pro vás, vy nejskrytější, nejsilnější, nejbojácnější, nejpůlnocnější? Nuže: Vůle k moci je tento svět - a jinak nic! A i vy samotni jste touto vůlí k moci - a jinak nic!*²⁰

Myslím, že si tento princip můžeme představit jako dva základní živly „vodu“ a „oheň“, které jsou ve vzájemné konfrontaci. Můžeme čekat, že buďto oheň vypaří vodu anebo voda uhasí oheň – jeden živel vyhraje a druhý je zatracen do zapomnění. Život je v tomto pojetí nekonečný boj o moc, kde má ona moc smysl sama o sobě. Jeho pojem „Übermensch“ neznamenal člověka, který je „nejlepší“, ale člověka který mění společenské hodnoty (ať už na jakémkoliv určení) podle sebe samého a blíží se k nadřazenějšímu člověku, přičemž hranice nadřazenosti je nekonečná.²¹

Dílo Sobecký gen, se mi zdá velice podobné, co do předešlého postoje. Dawkins ovšem situaci pojímá vědecky. Základní živly, mezi kterými probíhá boj, jsou jednoduše geny, které se „chtějí“ prosadit. Není tu žádný metafyzický princip, ani vůle, která by samotný boj ovlivňovala. Boj probíhá čistě na materialistickém základě jako příklad s vodou a ohněm.

Charles Darwin (na kterého Dawkins navazoval) byl názoru, že existuje přirozený výběr, který určuje jaký typ organismu či skupiny organismu přežije v našem světě. Výběr probíhá na základě evoluce. Pokud se narodí živočich s většími drápy a druhý živočich s většími zuby, přežije ten, který svojí vlastnost lépe využije. Pokud bude jejich okolí plné měkké potravy umístěné na vysokých předmětech (například stromy), nasytí se jen jeden z nich – ten s dlouhými drápy, který se vyškrábe na strom. Mohutné zuby budou nevyužité a živočich s touto předností zůstane bez potravy a zhyne. Tohle je ovšem velmi zjednodušené

---

²⁰ NIETZSCHE, Friedrich. *O životě a umění*, Praha 1943, s. 10.

²¹ NIETZSCHE, Friedrich. Tak pravil Zarathustra [online]. V MKP 1. vyd. Praha : Městská knihovna v Praze, 2011, s. 7-20. [2015-04-01]. Dostupné z WWW: <http://web2.mlp.cz/koweb/00/03/40/49/81/tak_pravil_zarathu_sta.pdf>.

vysvětlení – evoluce probíhá ve velmi rozsáhlejších časovém měřítku, ale to si jistě všichni uvědomujeme.

Richard Dawkins tvrdil, že přirozený výběr se nerealizuje na základě jednotlivců, či skupin, ale na mnohem elementárnějších jednotkách, a to genech.²² Ony geny jsou základní prvky, které mezi sebou bojují o přežití a snaží se (znovu předesílám, že nikoliv na základě nějakého vědomí) zachovat svou existenci – schopnější přetrvá, neschopnější zanikne. Pojmy „boj“ a „schopnosti“ však musíme v tomto kontextu chápat jinak, než jsme zvyklí.

Jelikož v této práci není prostor zabývat se evolučními záležitostmi na úrovni biologie, vysvětlím onen základní princip velice jednoduše. Dawkins nás zavádí do světa před veškerým biologickým životem. Jak je známo, všechna hmota ve vesmíru se snaží zaujímat energeticky nejvýhodnější seskupení. Nejschopnější seskupení se dá tedy chápat jakožto nejstabilnější – to jest to seskupení, které přetrvá. *„Darwinovo „přežití zdatnějšího“ je v podstatě speciálním případem obecnějšího pravidla přežití stabilnějšího. Vesmír je zabýdlený stabilními věcmi. Aby si stabilní věc zasloužila své pojmenování, musí jít o soubor dostatečně stálý nebo běžný. Může to být jedinečný soubor atomů, jako třeba Matterhorn, který přetrvává dostatečně dlouho, aby za pojmenování stál. Nebo to může být skupina věcí, jako dešťové kapky, které vznikají s dostatečně vysokou frekvencí na to, aby mohly nést společné jméno, byť každá zvlášť trvá velmi krátce. Věci, které vidíme kolem sebe a o nichž si myslíme, že potřebují vysvětlení - skály, galaxie, vlny na moři -, jsou všechny, z větší či menší míry, stabilními soustavami atomů.“*²³ Dále tvrdí, že se mohla objevit molekula, která vytváří své kopie, tedy „replikátor“. *„V jisté chvíli se náhodně vytvořila obzvláště pozoruhodná molekula. Budeme ji nazývat replikátor. Nemusela to zrovna být ta největší či nejsložitější molekula, ale byla to molekula s*

---

²² DAWKINS, Richard. *Sobecký gen*. Vyd. 1. Praha: Mladá fronta, 1998, s. 23-30. ISBN 80-204-0730-8.

²³ Tamtéž, s. 11.

*mimořádnou schopností tvořit své kopie. Vypadá to jako velice pochybná náhoda. Bylo to nesmírně nepravděpodobné. V běžném životě takhle nepravděpodobné věci považujeme za nemožné. Z tohoto důvodu nikdy nevyhrajete první cenu ve sportce. Ale v lidském rozhodování, co je pravděpodobné a co ne, nejsme zvyklí počítat na stovky milionů let. Kdybyste sázeli sportku každý týden po stamiliony let, vyhráli byste pravděpodobně hned několikrát.*²⁴ Dále Dawkins znázorňuje, jak jednoduše mohl takový replikátor vzniknout. *„Ve skutečnosti není tak těžké představit si molekulu, která tvoří své kopie. Stačilo, aby se vytvořila jednou. Berte replikátor jako šablonu či chemický vzor. Představte si velkou molekulu skládající se z řetězce různých stavebních jednotek. Stavební jednotky byly hojně dostupné v polévce obklopující replikátor ... Když se pak do její blízkosti dostane stavební jednotka, vůči které má afinitu, už u ní zůstane. Takto připojené jednotky se pak seskupují v sekvenci napodobující sekvenci původní molekuly. Pak je lehké si představit, jak vytvoří stabilní řetězec, stejně jako ho předtím vytvořila první molekula replikátoru.*²⁵

Dawkins poté tvrdí, že po nějaké době ovšem nastane situace, kdy replikátory vyčerpají všechnu stavební hmotu a v této fázi nastává onen „boj o přežití“, boj o materiál samotný. Tyto replikátory Dawkins chápe jakožto předchůdce genů, a ty se „snaží“ zachovat na co nejdelší časový úsek.²⁶ Samotný gen definuje takto: „Gen je jakákoli část chromozomálního materiálu, která může přečkat dobu dostatečně dlouhou k tomu, aby mohla sloužit jako jednotka přírodního výběru.“²⁷

2.2.1 Nástroj přežití

Pokud nastane situace, ve které nestačí hmota k tomu, aby každý replikátor

---

²⁴ Tamtéž, s. 12.

²⁵ Tamtéž, s. 12.

²⁶ Tamtéž, s. 13.

²⁷ Tamtéž, s. 16.

mohl dělat své kopie, začnou se replikátory „požírat“ navzájem. Každý si tedy vytváří ochranné obaly – zpočátku jimi byly obaly z bílkoviny. Možná vás napadne, že takové přirovnání by sedělo i do říše civilizovaných organismů – dva živočichové bojují o potravu, a vytváří si různé nástroje k usmrcení druhého a brnění k ochraně sebe samotného. Tohle není ani v nejmenším náhoda.

Bílkovinné obaly jsou nyní naše těla, která brání sebe sama proti ostatním a napomáhá v jejich zahubení za účelem udržení své existence.²⁸ Představme si nejjednodušší organismus, který se chrání pouze schránkou z bílkovin. Z logiky věci vyplývá, že pro stabilnější zachování sebe samotného, se budou tyto ochranné schránky vyvíjet. Vzniknou tak různé ochranné schránky na základě nebezpečí pohlčení, které jim hrozí. Stanou se tak z nich složitější organismy, které se přizpůsobují svému okolí. Pro lepší vysvětlení přeskočím rovnou k pokročilejší formě života, protože princip zůstává ve své podstatě neměnný, a onen princip je dle mého názoru klíčový k tématu této práce.

Můžeme tyto souvislosti docela dobře sledovat v říši zvířat. Pokud má nějaký predátor fyzickou sílu k zahubení a pozření slabšího živočicha, onen slabší živočich si svou ochrannou schránku vytvoří například pomocí tlustých a pevných drápů, kterými se dokáže vyšplhat na vysoký strom, který ho před predátorem uchrání. Naopak predátor pak může získávat schopnosti, kterými tento strom zneškodní. Jiní živočichové mohou měnit barvu své kůže, aby splynuly s okolím, nebo se rodí s podobou rostlin, které se kolem nacházejí. Pokud je živočich příliš slabý a neohebný a žádná fyzická přednost mu nestačí, může se vyvíjet jeho inteligence.

Tímto se dostáváme k lidem. Samotnou lidskou inteligenci můžeme chápat jako nástroj přežití genů sídlících v jejich tělech – pokud nás ohrožuje jiný

---

²⁸ Tamtéž, s. 16.

živočich, dokážeme vymyslet nástroj, kterým ho usmrtíme, jelikož by si s ním samotná naše těla se svými fyzickými předpoklady neporadila. Probíhá tu tedy klasický přirozený výběr – konstelace, a která se osvědčí jakožto stabilní, ta přetrvává.

Dawkins tu také naráží na dosti odvážné téma – mysl člověka. Je velice těžké uchopit tento pojem a vyjasnit si, co ona mysl neboli naše vědomí ve skutečnosti znamená. Každý jednotlivec v konfrontaci sám se sebou cítí, že jeho mysl je reálná a existující na základě Descartova „cogito ergo sum“²⁹, což se v jazyce logiky samo o sobě nejeví jako dobře opodstatněný argument („myslím ⇒ jsem“ můžeme obdobně chápat jako například „jím ⇒ piji“). Lidé obecně budou brát jako samozřejmost, že tvor, který potřebuje ke svému životu potravu, bude i něco pít, v jazyce logiky ale v žádném z těchto dvou příkladů žádná zákonitost nevyplývá).

Opět nebudu překračovat rámec materialistického postoje a jednoduše uznám, že vědomí je skutečně reálné. Mnoho metafyziků se snažilo objasnit jeho původ, jejich úvahy nás ovšem zavádějí do ztracena. Jak tedy usadit vědomí do našeho systému přirozeného výběru? Jednoduše. Pokud nejsme fyzicky zdatní tvorové a své přežití si kompenzujeme inteligencí, je výhodné mít nástroj, kterým na sebe budeme pohlížet jako na objekt (ne jen jako na subjekt), tedy nástroj, který nám dá kontrolu nad sebou samým.

V situaci, kdy stojíme v bezprostřední blízkosti nemilosrdného predátora s ostrými tesáky a rychlostí běhu, jež je třinásovkem té naší, můžeme využít inteligenci, díky které se schováme za strom. Tato inteligence je ale sama o sobě dosti systémová. Analogii můžeme spatřit v počítačových hrách. Uvědomme si rozdíl hry proti počítači a proti člověku (tuto myšlenku podrobněji rozebírá John

---

²⁹ DESCARTES, René. *Meditationes de prima philosophia*. 1. vyd. Praha: Oikoyemnh, 2001, s. 39. Knihovna novověké tradice a současnosti, sv. 35. ISBN 807298036x.

Searle ve svém díle *Mysl, mozek, věda*). Vybereme si postavu lukostřelce a náš nepřítel řízený počítačovým programem bude ovládat postavu trpasličího válečníka s mohutným kladivem. Jak vyplývá z předchozího, každý má své přednosti, ale také své slabé stránky. Pokud nastane situace, ve které bude trpaslík v bezprostřední blízkosti lukostřelce, bude mít značnou výhodu a vítězství tak bude na jeho straně – jedním mocným úderem usmrtí lukostřelce, který sotva natáhne šíp na svém luku. V opačném případě bude lukostřelec vzdálen dostatečnou vzdáleností od trpaslíka, do kterého bude moci zasáhnout velké množství šípů potřebné k jeho usmrcení – trpaslík se tak nestihne ke svému cíli ani přiblížit. Obě strany mají své strategie, kterými se mohou bránit. Trpaslík, pokud zahlédne v dáli lukostřelce, schová se za nejbližší strom, naopak lukostřelec, pokud se objeví v bezprostřední blízkosti trpaslíka, začne co nejrychleji utíkat. Počítačový program může obsahovat mnoho takových strategií, ale vždy jich je pouze omezené množství - pro jednoduchost předpokládejme, že obsahuje pouze dvě (k obraně a porážení protivníka), a to „schovat se za strom“ v případě trpaslíka nebo „utíkat“ v případě lukostřelce, a v obou případech druhá strategie „útočit“. Pokud známe strategii „utíkat“ a použijeme ji ve správném momentě (když počítačový hráč útočí), počítač nemá šanci nad námi vyhrát. Pokud útočí - vy utečete. Pokud by tento boj probíhal mezi počítači, byla by to nekonečná hra, každý by byl schopen ubránit se útoku od protivníka.

Jaká je tedy naše výhoda a jak tedy můžeme dosáhnout žádaného cíle – porazit počítač? Pořád ovšem předpokládejme, že znáte stejné strategie, které vás mohl někdo naučit, tak jako program je získal od svého programátora. Ocitáte se nyní v situaci, ve které vidíte trpaslíka stojícího v bezpečné vzdálenosti od vaší postavy, zaujmete strategii „útočit“ a trpaslík zaujímá strategii „schovat se za strom“. Ono vědomí je ovšem vaše kvalita, která nyní přichází na scénu. Podíváte se na svou postavu jako na objekt (v reálném životě na sebe samotného) a představíte si alternativy, které se mohou odehrát. Dojde vám, že „když vystřelím

z luku, trpaslík se schová za strom“ - žádné jiné strategie nemá nikdo z vás naučené, v případě útoku lukostřelce a obrany trpaslíka. Díky tomuto nadhledu však uznáte onen počín za zbytečný. Poté co se trpaslík schová za strom, vy nevystřelíte – vystřelíte ve chvíli, kdy se objeví zpoza stromu s uvědoměním jeho a Vaší naučené strategie, která předpokládá určitý časový úsek natahování vaší tětiny a doby letu šípu. Nebylo třeba znát jiné strategie, zkrátka uděláte jiný a nečekaný počín, který nevyžaduje žádné naprogramování či učení, a to díky svému objektivnímu nadhledu na sebe samotného. Důvodem, proč nedokážeme jednoduchým způsobem vyhrát zápas proti počítači je jen ten, že program může obsahovat obrovské množství takových strategií, které si ani neuvědomujeme a i kdybychom si je uvědomovali, nemusíme včas zareagovat na jednotlivé z nich. Živočichové si ovšem v kvalitách a početnosti svých strategií mohou být velice podobní a vznik myslí tak může být velice užitečná přednost pro naši ochranu, díky jejich předvídatelnosti. V přeneseném slova smyslu si naše vědomí můžeme představit jakožto naši ochranou schránku.

Pořád jsme se ale nedostali k otázce „co se vlastně přenáší oněmi replikátory - co je ona entita kterou chrání tyto schránky zformované do tak složitých podob?“ Opět použiji analogii s počítačem. Všechn software v počítači je zapsán pomocí dvou hodnot „0“ a „1“. Je to nejjednodušší způsob zápisu – jedna hodnota se přenáší průchodem elektrického proudu, druhá hodnota absencí tohoto průchodu. Kód DNA funguje na podobném principu, hodnoty tu však jsou zapsány pomocí čtyřkové soustavy. Jde tedy čistě o kvantitativní hodnoty.

Jistě málokterý člověk uzná, že je naprogramován pomocí čtyřkové soustavy podobně jako počítač, a bude tvrdit, že jeho genetická danost musí mít nějaké kvality. Co je ovšem „kvalita“? Nejspíš nějaká individuální hodnota založená na pozorovateli. Opět si ale myslím, že veškeré tyto hodnoty se dají převést na kvantitativní (respektive ony kvantitativní jsou), jen nemusíme chápat jejich sofistikované vzorce. Pokud jsem tvrdil, že „nesobeckost“ je prázdný

pojmem, budu muset tvrdit to samé i o pojmu „kvalita“ - myslím, že je to nezbytné pro směřování myšlenky této práce. „Kvalitu“ tedy chápu jako pocit, u kterého si nejsme vědomi jeho kvantitativní podstaty. Pokud vidíme na monitoru obraz od slavného malíře, jistě uznáme jiné než kvantitativní hodnoty – budeme mluvit o hodnotách uměleckých. Ovšem způsob zápisu tohoto obrazu do paměti počítače je vždy ve dvojkové soustavě, tedy kvantitativní.

Naše vrozené vlastnosti jsou v důsledku jen souborem čtyř stále opakujících se hodnot - ona entita, která se „snaží“ udržet a přežít tak co nejdéle je jednoduše souhrn těchto hodnot ve čtyřkové soustavě, které náš rozum potřebuje vnímat jako jednotný komplex – vjem, pocit, nálada, atd. Tady vzniká iluze kvality. Jednoduchou dedukcí můžeme poté vyvodit, že i samotný obraz je jen nějaký souhrn informací, které v konfrontaci s naším vnímáním způsobují pocity, které jsou taktéž kvantitativní – mechanické procesy v těle.

Po této redukci se nám náš svět velmi zjednoduší a můžeme ho chápat pouze jako jakýsi mechanismus. Nechci popírat důležitost „kvalitativního“ vnímání světa, jen se snažím najít elementární řešení jinak složitých vzorců.

V lidské říši přenos genetických informací probíhá pomocí rozmnožování, které není třeba zdlouhavě rozebírat. Zkrátka Genetická informace jednoho z páru má 50 ti procentní šanci na přenos do další generace. To znamená, že dochází k chybám a žádný úsek se nemůže přenášet věčně v plném zadání. Dokonce nemůžeme ani mluvit o úseku – žádná míra tu neexistuje. Probíhají tu náhodné přenosy náhodných úseků informací. Každá informace „se snaží“ přenést v co nejčistší podobě, ovšem 50 procentní šance je pro ni ta nejvýhodnější pozice, protože bez tohoto kompromisu by nezískala šance k replikaci žádné.

2.2.2 Kde se bere spolupráce

Znovu se vraťme k Dawkinsonovým replikátorům a podejme je v

konfrontaci s lidským druhem. Jak jsem se již výše zmínil, k boji o přežití dochází, pokud materiál ve vesmíru nestačí pro další kopie replikátorů. Replikátory tak začnou vytvářet své kopie mezi kopiemi jiných replikátorů. Ve svém důsledku bychom mohli tvrdit, že přenášené informace, (jelikož nemají žádné kvalitativní hodnoty, kterými by získávali převahu jedna nad druhou), se mezi sebou kopírují a zanikají víceméně rovnoměrně – hlavní hybatel je tu pouze náhoda. Lidské rozmnožování funguje na stejném principu. Muž má určité geny, jejichž hodnotovou posloupnost nazvěme A a žena má genetickou informaci posloupnosti B. Obě tyto posloupnosti chtějí přežít – dostat se do další generace a ideálně v plném zadání. Dochází mezi nimi k boji, který se nastartuje po oplodnění vajíčka spermií. Touhu po intimním sblížení tu můžeme chápat jako pouhý prostředek k přenosu genu. Genetická informace „ve snaze“ přenést se v delším časovém úseku (jelikož tělo je pomíjíme), vytvoří v organismu touhu (respektive přirozený výběr ji vytvoří), která člověka žene k pohlavnímu styku a ten je nástrojem k vytvoření dalšího nosiče genetické informace, který je taktéž schopen vytvářet nosiče nové – člověka.

Pro lepší názornost tohoto systému bych chtěl například podotknout, proč se muži většinou chovají jako „záletníci“, za což jsou ostatními většinou obdivováni, a u žen je to přesně naopak - spíše hledají ideálního partnera a za styky s více muži jsou pomlouvány. Pro muže je výhodnější oplodnit svými spermiemi co největší počet žen, a tím ho co nejvíce reprodukovat. Ženy jednají taktéž ve smyslu zachování svých genů, avšak ony si ty své mohou rozmnožit jen pomocí svého těla a mají velmi omezený počet dětí, které jsou schopné porodit. Musí si tedy mezi muži vybírat geny, které budou mít co největší šanci na přežití ve spojení s geny jejími (bývají to rozdílné geny, aby dítě mělo rozličnější schopnosti a tudíž větší šanci na přežití).

Je vcelku problematické najít vysvětlení, proč se naše geny přenášejí pohlavně (už kvůli zhruba 50 procentní ztrátě genetických informací).

Zjednodušeně však můžeme říci, že to byla nejschůdnější a nejefektivnější cesta přirozeného výběru. Proces o přežití genu v našem rozmnožování probíhá crossing-overem. Ve zkratce, se jedná o smíchání genů obou nosičů a výsledkem je unikátní genetická informace složená z obou těchto nosičů, přičemž je jakýkoliv úsek vytvořen a přenesen náhodně (žádná informace nemá prioritu přenosu). Každý nosič informací se za jednu generaci poruší (v průměru) o celou polovinu, je to ovšem jediný způsob jak ho přenést alespoň zčásti. Pokud by totiž ke smíšení nedošlo (v reálném jazyce: nedošlo by k pohlavnímu styku genetických nosičů – muže a ženy), genetické informace by se nerozšířili vůbec. Můžeme jistě argumentovat existencí organismů, které se reprodukuje nepohlavně a svoji genetickou informaci tak přenáší v plné míře. Je ale nutné si uvědomit, že z objektivního hlediska by tento problém opět zanikl – ztráty genetické informace mohou probíhat na úplně jiných úrovních. Například to může být mnohem fatálnější úmrtnost takových stvoření v důsledku jejich nezávislosti a také je logické, že genetické informace, které se dělí s ostatními o šance na přežití, se přenesou dále, co do prostoru tak i času díky svým rozmanitostem – jednoduše řečeno je mnohem větší pravděpodobnost, že nezaniknou všechny jejich větve. V průměru délky trvání a kvality přenosu tedy mohou být šance na přežití jednotlivých genů zhruba stejné. Pokud některý organismus vytváří přesné kopie, dá se očekávat jeho kratší životnost, naopak genetické informace, které zčásti zanikají, mají šanci na delší přežití – tohle ovšem chápeme jen jako jedno z možných vysvětlení. Polemika ohledně tohoto tématu by byli nekončící. Také je tu fakt, že se přenáší i sebedestruktivní genetické informace (v praktickém životě se může jednat např. o rakovinu). Nehledejme v tom ale složité vysvětlení, protože jak už bylo zmíněno, každá genetická informace se „snaží“ o přenos stejnou měrou. Přirozený výběr by v toku času tuto „chybnou“ genetickou informaci nejspíše eliminovat (samozřejmě by se objevily nové). Tato „snaha“ tu pouze znamená menší početnost rozmnožování z důvodů dřívějšího úmrtí či jiných faktorů.

Tímto se konečně dostáváme blíže k problematice morálky. Funguje tu totiž jakási spolupráce, která je nutná k přenosu genetické informace. Z předchozích tvrzení nám je jistě zcela jasné, že tato spolupráce se nezakládá na altruismu³⁰, ale na jakési nutnosti. Materiálu na čistou kopii informace není dostatek, je tedy třeba ho sdílet s jinými informacemi, za cenu ztráty části těch svých. Znova připomenu důvod, pro který se mi tohle materialistické pojetí světa jeví jako nejmoudřejší - všechny souvislosti do sebe zapadají s největší elegancí. Od replikátorů můžeme lehce přejít ke genům nebo samotným lidem a princip bude stále neměnný. Spolupráce mezi lidmi se totiž zakládá na naprosto stejném systému: žádný člověk nemůže mít všechno (pojem „všechno“ sahá do nekonečna a je naprosto nereálné ho tak uspokojit), musí se tedy dělit o omezené zdroje s ostatními, jelikož bez dělení by přišel o všechno. Nástroj dělení tedy můžeme lehce chápat jako spolupráci nebo morálku.

Dawkins uvádí mnoho příkladů ze živočišné říše, které tuto myšlenku potvrzují a uvádí tak na pravou míru svůj názor, jež hlásá, že přirozený výběr neprobíhá na základě jedince nebo dokonce skupiny. V živočišné říši můžeme nalézt mnoho příkladů, ve kterých jednotlivé organismy mohou dokonce obětovat svůj holý život, v konečném důsledku je ale vždy zřejmé, že pro zachování genetické informace, která má s „obětavcem“ nějakou souvislost. V podstatě tvrdí, že závislost obětování se zvyšuje na základě toho, jak velká šance se naskytuje pro přenos sdílených informací. Zdánlivě pak situace může vypadat jako obětování se pro svůj druh, avšak taková spolupráce je jen nutností pro rozšíření vlastního genu.³¹

2.3 Nesobecké chování ve třech sférách

Ačkoliv v názvu této kapitoly používám pojem „nesobecký“, výše už jsem

---

³⁰ Nesobecké myšlení a cítění.

³¹ DAWKINS, Richard. *Sobecký gen*. Vyd. 1. Praha: Mladá fronta, 1998, s. 41-48. ISBN 80-204-0730-8.

objasnil, že reálný význam je ve svém důsledku opačný. Objasňuji tento paradox jen pro případ, aby se nemohla má tvrzení jevit jako protiřečení. Vycházíme stále z předpokladu, že základní jednotkou boje o přežití je gen – sled informací ve čtyřkové soustavě. Ve faktickém světě pak ale existují různá uspořádání jakožto prostředek k tomu, aby se tato danost mohla lépe realizovat a tak vzniká spolupráce na různých úrovních.

2.3.1 Zájmy jedince

K této kategorii není třeba dlouhých rozborů. Je zcela logické, že každý jedinec se snaží o své vlastní zachování. Přebývá v něm gen, který chce přežít a dále se reprodukovat. Zajímavější situace nastávají, pokud se sám jedinec obětuje pro jiné. Musíme si objasnit, proč se i v takových případech jedná pouze o sobecký akt k zachování své genetické informace.

2.3.2 Zájmy rodiny

Naše genetická informace nemusí být nesena pouze jedním tělem. Například naše matka nebo otec s námi sdílí polovinu těchto informací, jednobuněčné dvojče dokonce všechny. Vzhledem k náhodnému prarodiči, například babičky, je to 1/4 (naše matka má polovinu genetických informací od své matky a druhou polovinu od svého otce a naše geny jsou opět dělením mezi naší matkou a otcem.)

Dawkins je názoru, že míra altruistického chování je přímo dána tímto matematickým výpočtem příbuznosti.³² V případě jednobuněčných dvojčat potom nebude pro jakékoliv z nich rozdíl, které přežije a přetrvá tak v genofondu. Pokud situaci pojmeme jednoduše a nebudeme se zabývat otázkami typu: nestvořil někdo robota, který mi tvrdí, že je mé dvojče?, můžeme říct, že index příbuznosti sebe samého nebo mezi jednobuněčnými dvojčaty je 1, naší matky, otce nebo

---

³² Tamtéž, s. 54-59.

sourozence $1/2$, prarodiče $1/4$, atd. Tuto matematickou zákonitost můžeme poté aplikovat do jakéhokoliv odvětví „altruistického“ jednání. Představme si, že ztroskotáme na pustém ostrově se svým bratrem, prarodičem a kamarádem. Index příbuznosti se sebou samým je 1, s bratrem $1/2$, prarodičem $1/4$ a kamarádem 0. Na ostrově nalezneme prázdnou jablň, pod kterou leží 10 spadlých jablek, jejichž výživovým hodnotám potřebné pro naše přežití můžeme přiřadit hodnotu 10, tedy 10 pro každé jablko. Součet výživových hodnot je 100. My ovšem nedokážeme pozřít více než 4 jablka dříve, než shnijí a máme tak 6 jablek, které se budeme snažit využít pro náš prospěch jiným způsobem. Za předpokladu, že prozradím nález potravy, automaticky se všichni rozdělí stejným dílem – každý pozře 2,5 jablka, čímž vstřebá výživovou hodnotu rovnou 25. Kdybychom tento nález neoznámili, budu mít možnost sám pro sebe tuto hodnotu zvýšit na maximum, tedy 40. Co nás tedy vede k onomu aktu rozdělit se s ostatními? Zcela jistě si musíme hodnotu 15 nějak vykompenzovat. Jednoduše ji určíme podle indexu příbuznosti. Bratr má index $1/2$ (hodnota dvou bratrů by se tak nelišila od hodnoty mne samého) – sdílí polovinu mých genů, které chceme podvědomě reprodukovat. Hodnotu pozřenu ve formě jablek (25) tedy vydělíme dvěma (naš užitek z jeho přežití na pustém ostrově bude poloviční nás samých), dostaneme tak hodnotu 12,5, kterou přičteme k naší hodnotě, jenž je vynásobená indexem hodnoty 1 (nás samotných). Stejným způsobem přičteme hodnotu prarodiče (6,25) a hodnotu kamaráda (0), který s námi nesdílí žádné genetické informace. Celková hodnota Jablek vzhledem k sobeckému zájmu přežití vlastní náhodné genetické informace tedy bude 43,75, což je o 3,75 více než kdybych nález jablek neoznámil a sám bych jich pozřel tolik, kolik bych byl schopen. Vzhledem k sobeckému zájmu genu je tedy v tomto případě výhodné rozdělit se.

Výše zmíněný příklad jsem ovšem pojal velmi jednoduše. Index příbuznosti nemůže být jediná veličina, která přichází v úvahu. Pokud například prarodič již není schopen reprodukce, jeho hodnota nám zanikne a hodnoty

ostatních by se odvíjeli od toho, jaká je jejich pravděpodobnost na reprodukci (například v důsledku času či plodnosti). Faktorů je samozřejmě mnohem více a jsou mnohem sofistikovanější, než bychom byli schopni vůbec vypočítat. Je to z důvodů složitostí, které pokusím dále vysvětlit v teoriích her a navíc faktem, že nemůžeme nikdy stoprocentně dokázat míru příbuznosti. V reálném světě nemůžeme taková pravidla dost dobře pozorovat.

Jistota v míře příbuznosti je sám o sobě dosti důležitý faktor, který by nám hodnoty indexů fatálně pozměnil. Matka si může být indexem příbuznosti svého dítěte ($1/2$) jistá téměř stoprocentně. I tady ale můžeme vznášet různé teorie, jako je záměna dětí v porodnici. Pro otce může být jistota tohoto indexu menší – příklady jistě známe buď z běžného života či vyprávění. Za předpokladu, že by byl index jistoty příbuznosti otce vůči jeho synovi $1/2$, je možné celkový index příbuznosti reálně chápat jakožto $1/4$. Můžete jistě namítnout, že v dnešní době máme možnost podstoupit genetické testy, kterým pokud budeme stoprocentně věřit, index jistoty příbuznosti bude 1. Věc se má ovšem jinak - mechanismy v našich tělech, které se zdlouhavě vyvíjeli v důsledku evoluce, nejsou na takové možnosti připraveny (naše těla sama o sobě nepočítají s prováděním genetických testů), není ovšem vyloučeno, že naše schopnost potvrzovat genetickou danost nemůžeme být do evolučních vzorců vnesena – zvedla by se tak i naše přirozená jistota v indexu příbuznosti a vžitě pravidlo o starostlivější matce než otci by možná zčásti přestalo platit. Mluvíme tu ovšem o neuvěřitelně dlouhém časovém úseku.

2.3.3 Zájmy ve skupině bez genetických souvislostí

Tímto tématem se již dotýkáme o mnoho více teorie her, kterou se budu zabývat v následující části práce. V „kapitole Podrbej mě na zádech, já se svezu na tvých“ Dawkins popisuje princip, ve kterém dochází k „altruistickému“ jednání i mezi jedinci, jejichž genetická informace nemusí mít žádnou podobnost.

Spolupráce, ke které dochází, nemusí dokonce probíhat v říši jednoho živočišného druhu.³³

Jednoduše můžeme tvrdit, že spolupráce je výhodná v tu chvíli, pokud šance na rozšíření genetické informace je vyšší, nežli bez ní. Stále tu tedy platí obecný zákon, který jen aplikujeme do přírodního dění. Jako typický příklad Dawkins uvádí společenství včelstva a řeší otázku, zdali je výhodné, aby dělnice tohoto společenství obětovala svůj život pro svůj rod. Odpověď je tu zcela jednoznačná – ano, jelikož dělnice se nerozmnožuje. Může jen napomoci svými činy k rozmnožení své genetické informace v jiném těle, které je k rozmnožování uzpůsobeno.³⁴

3. Teorie her

S teoriemi her se prakticky setkáváme neustále, aniž si to třeba uvědomujeme. Zjednodušeně můžeme říci, že je to jakákoliv situace, v níž se nacházíme ve střetu zájmů (nemůže se tedy týkat jedince samotného). Budeme se už držet pouze našeho jednoduchého modelu světa, ve kterém chceme pouze dosáhnout co největšího vlastního užitku. Můžeme říci, že nejčastěji se s teoriemi her setkáváme v ekonomii, jelikož právě tam nacházíme mnoho sofistikovaných sporů a kooperací mezi lidmi, z čehož vyplývá nepřeborné množství různých strategií. V teorii her pracujeme pouze s čistou racionalitou. Naše empirické poznatky budeme tedy analyzovat pouze metodou logiky.

Pomocí teorie her si objasníme, jak mohlo vzniknout něco jako morální chování, kde se vzala ona iluze „nesobeckého“ jednání a jaký má pro nás prospěch, respektive jaký má prospěch pro přenos naší genetické informace.

Představme si teorii her jako jakoukoliv konfliktní situaci, kde máme

---

³³ Tamtéž, s. 69-76.

³⁴ Tamtéž, s. 23-30.

minimálně 2 hráče, z nichž minimálně jeden chce z dané situace vytěžit co nejvíce pro svůj prospěch – k tomu zvolí vhodné strategie. Říkám „minimálně jeden“, jelikož může nastat situace, kdy je jeden z hráčů lhostejný svého prospěchu nebo ani není schopen jakýkoliv prospěch pocítovat.

3.1 Hra jednoho zaujatého hráče

Může to být například hra muže s přírodou (příroda je v tomto případě nezaujatým hráčem), který se rozhoduje nad výběrem dne k jeho výletu s ohledem na předpověď počasí, o kterém se dozví pravděpodobnost výskytu deště na určité dny - přeneseně chápejme jako náhodné rozhodnutí přírody s určitou mírou pravděpodobnosti.

Pokud bych vymyslel příklad z oboru ekonomie, nejspíše bychom pracovali s přesnými číselnými hodnotami. Jelikož se ale chci bavit o teoriích her v kontextu mé práce, budu muset různým předpokladům přiřadit hodnoty, které (jak jsem výše rozebíral) jistě existují, avšak někdy je složité uvést jejich hodnotu číselně.

Onen muž má na výběr ze třech variant. Pojede na výlet buďto v pondělí, v úterý nebo ve středu (dejme tomu, že toto jsou jeho jediné volné dny před dlouhými pracovními povinnostmi). Předpokládejme, že se musí dopředu rozhodnout, který den si pro svůj výlet vybere a také to, že si na něj vyhradí pouze jediný den. Rozhodovat se bude na základě dvou faktorů – jaká je procentuální šance, že onen den bude pršet (v dešti by výlet nepodnikal a zároveň by nebyla možnost podniknout ho jiný ze zbylých volných dnů) a který den by ho musela doprovázet jeho manželka.

Strategie	Jet v pondělí	Jet v úterý	Jet ve středu
Pravděpodobnost deště	10%	20 %	60 %
Manželka	Má dovolenou	Je v práci	Je v práci
Zisky	?	?	?

Pokud by bral v úvahu pouze pravděpodobnost deště, bez rozmýšlení by zvolil pondělí. Ten den je podle předpovědi počasí nejmenší pravděpodobnost výskytu deště, tudíž se výlet na 90 % vydaří. Muž má ovšem dilema, protože zrovna tento den je z nich jediný, ve kterém má jeho manželka volno v práci a musel by ji vzít s sebou, což se mu nezamlouvá. Vytvoří si tedy nějaký poměr hodnot. Jelikož může takové výlety podnikat vícekrát do roka, bude postupovat následující úvahou: o kolik je jeho zisk (zde můžeme chápat jako požitek) větší z výletu bez manželky?

Pokud by si výlet s manželkou neužil vůbec, bylo by výhodnější zvolit den, kdy manželka nepojede s ním, ať už s rizikem, že mu bude výlet umožněn v minimálním počtu případů.

Jen na odbočení – představme si případ, ve kterém je muž obeznámen se skutečností, že den, ve kterém by nejela s ním, nikdy nenastane. Pokud si výlet s manželkou vůbec neužije, jsou zisky v obou případech (jet nebo nejet na výlet) stejné – nulové. Pokud by dokonce na výletě s manželkou trpěl, bylo by výhodnější na výlet nejezdít vůbec.

Tento muž však má svou manželku trochu rád a stanoví si hodnotu zisku výletu strávenou s ní jako polovinu zisku hodnoty výletu bez ní. Dalo by se tu tvrdit, že dva výlety s manželkou pro něj mají hodnotu jednoho výletu bez ní.

Zisky zde tedy zvolíme na základě průměru podniknutých výletů za neomezenou dobu s tím, že hodnota jednoho výletu bez manželky je dvakrát větší než s ní. Kdyby pokaždé volil strategii „jet v pondělí“, vyšlo by mu 90 % výletů s indexem požitku „0,5“. Zisk této strategie tedy můžeme zapsat jako 45 ($90 \times 0,5$). Pokud by volil strategii „jet v úterý“, vydařilo by se mu 80 procent výletů avšak s indexem požitku „1“ (dvakrát více, než s manželkou). Zisk tedy můžeme zapsat jako 80 (80×1). Třetí strategie už je od pohledu nevýhodnější než druhá, manželka je taktéž v práci, rozdíl je pouze ve větší pravděpodobnosti na dešť – hodnota je tedy 40 (40×1). Onen muž bude mít největší pravděpodobnost na nejvyšší zisk, pokud podnikne výlet v úterý. O pravděpodobnosti zde hovoříme, protože známe pouze pravděpodobnostní hodnoty možnosti výskytu deště v dané dny.

Strategie	Jet v pondělí	Jet v úterý	Jet ve středu
Pravděpodobnost deště	10%	20 %	60 %
Manželka (index požitku)	Má dovolenou (0,5)	Je v práci (1)	Je v práci (1)
Průměrný zisk	45	80	40

3.2 Dlouhodobé měřítko

Pojďme stejnou metodou postupovat v úvaze, zdali se nám vyplatí zařídit si pojištění. Dejme tomu, že si chceme nechat pojistit svůj nový automobil. Berme v úvahu cenu automobilu, zjistíme cenu pojištění, které budeme platit každý měsíc, a proto rozpočítáme cenu automobilu na tolik měsíců, kolik ho plánujeme vlastnit, odečteme cenu, za kterou ho poté plánujeme prodat, na

internetu si vyhledáme početnost automobilových nehod, odhadneme, kolik procent z nich by automobil jen poškodilo za určitou cenu a které zdemolovalo absolutně, vezmeme v úvahu inflaci, že jeho hodnota a cena pojištění se bude měnit, a možná zde bude ještě pár drobností, které jsem si neuvědomil. Zkrátka pojistka se Vám nevyplatí (v průměrně více zaplatíte pojišťovně, než od ní dostanete). To, že se pojištění nevyplatí, můžeme všeobecně tvrdit z jednoduché úvahy – pojišťovny vydělávají a to znamená, že vyplácí méně peněz, než přijmou. Asi Vám takové uvažování nepřipadá dosti reálné. Kde je tedy problém? Proč lidé zařizují pojištění, bez toho aby provedli podobný výpočet, a většinou jen zjišťují, která pojišťovna je nejserióznější? Jednoduše se nechtějí dostat do určité situace, která by pro ně byla mnohem nevýhodnější, než podle předešlého aritmetického výpočtu. Netvrdím, že žádný vzorec nelze vytvořit, jen bude složitější. V tomto případě můžeme předpokládat, že onen člověk, který si chce zařídit pojistku, nebude mít finance na další automobil a život bez něj by pro něj znamenal ztrátu, která by natolik snížila jeho zisky, že se mu zkrátka pojištění vyplatí. Úvaha o zbytečnosti pojištění by tedy byla platná, jen za předpokladu tak dlouhodobého života a vysokých úspor jedince, že by ony okolnosti (jako je život bez automobilu) nemohly nastat. V reálném životě těchto ideálních stavů dosahujeme zřídka. Nebude pro nás mít význam pojistit si například svůj mobilní telefon, protože předpokládáme, že finance na nový nám nikdy scházet nebudou, má pro nás ovšem význam pojistit se v kategoriích, v nichž tyto jistoty nemáme.

Vraťme opět k příkladu s mužem, který se rozhoduje, který den zvolí ke svému výletu, a zaveďme předpoklad, že výlet má možnost podniknout průměrně jednou do roka a pokud některý rok bude muset výlet oželeť, bude po zbytek času (do dalšího výletu) nevrlý a celkový požitok ve všechen zbylý čas klesne o hodnotu založenou na činnostech, které vykonává. Byl by to složitý výpočet, protože bychom museli brát v úvahu, zdali si onen muž vůbec užívá život v období mimo výlet, dále poměr času strávený na výletu a mimo výlet, dobu

spánku nebo situace, na které by uskutečnění výletu nemělo vliv, atd.

V předešlých kapitolách jsem mluvil o kvalitě, jakožto o jakési iluzi, díky které chápeme tak složité hodnoty komplexněji a také předpokládám, že vnímat takovou hodnotu „kvality“ má pro nás právě tento význam, tedy že nemusíme pracovat se složitými vzorci, na které bychom neměli čas ani kapacitu k vypočítávání. Zkrátka se zamysleme nad tím, co je pro nás výhodnější z hlediska našich pocitů a tím dostaneme (ačkoli ne přesný) výsledek. Pokud hrajete poker texas holdem a dostanete dvě esa (před výkladem karet tak máte největší pravděpodobnost na výhru), je hloupost nevsadit všechno pokud máte jistotu, že i ostatní vsadí vše, dříve než se na stůl vyloží nějaké karty. Za předpokladu, že jsme na turnaji, na kterém máme možnost být jen jednou v životě, přichází na řadu další faktor, kromě správného hraní pokeru samotného a je možné, že budete hrát opatrněji, ač tím snížíte Vaše průměrné šance na výhru.

3.3 Hra dvou zaujatých hráčů

V teorii her vycházíme také z předpokladu, že všem účastníkům jsou známa pravidla dané hry, její hodnoty a možné zisky či ztráty. Pokud hra probíhá mezi entitami, z nichž minimálně dvě chtějí maximalizovat své zisky (které jsou podstatou těchto her), můžeme se dostat do velice sporných situací. Jedinec se také může zachovat zdánlivě neracionálně za účelem zmatení svého soupeře a tím pádem k získání větší „kořisti“. Mohou tu nastat i problémy, které se zdánlivě budou zdát neřešitelné

3.3.1 Nekonfliktní hra s dominantní strategií

Začněme u hry, která nemá žádnou zdánlivě neřešitelnou situaci a dokonce se u nich nevyskytuje žádný problém sporu. Jednoduše můžeme tvrdit, že zúčastnění se mohou rozhodnout, jakou zvolí strategii, přičemž nejsou nikterak omezováni svým spoluhráčem.

Taková situace může nastat, pokud například Hráči A řekneme, ať zajde nakoupit tonik nebo džus, a bude obeznámen s faktem, že Hráč B má za úkol koupit láhev vodky nebo ginu a nakonec spolu hráči nápoje vypijí. Hráč B bude samozřejmě taktéž znát tyto pravidla. Hodnoty zisků určují požitek z vypití kombinace nápojů daných hráčů.

Hráč A	Hráč B	
	Strategie X (vodka)	Strategie Y (gin)
Strategie 1 (tonik)	2 (A); 2 (B)	1 (A); 1 (B)
Strategie 2 (džus)	3 (A); 4 (B)	2 (A); 1 (B)

Z tabulky je zřetelné, že pro hráče A bude pokaždé výhodnější koupit džus – v případě, že hráč B koupí vodku, Hráči A se dostane nejvýhodnější kombinace nápojů (3) a pokud hráč B koupí gin, hráč A získá stejné zisky (2) jako je maximum z koupě toniku. Stejným výpočtem bychom postupovali i u Hráče B. Oba hráči mají dominantní strategii – jsou nezávislé na svých soupeřích a nikdo z nich nemusí přemýšlet, jakou druhý hráč zvolí strategii. Dokonce oba z nich zvolením svého oblíbenějšího nápoje (dominantní strategie) dostanou maximální možný zisk. Je to tedy ideální hra, ve které oba dostanou maximální zisky (pokud se rozhodnou racionálně).

3.3.2 Hra bez dominantní strategie

Než se dostanu k samotnému věžňovu dilematu, jen okrajově se zmíním o hrách bez dominantní strategie. Jak už jsem se zmínil, dominantní strategie hráče,

je ta, která pro něj bude výhodnější v konfrontaci s jakýmkoliv rozhodnutím soupeře. Pokud hra dominantní strategii nemá, je možné vypočítat Nashovu rovnováhu³⁵.

Hráč A	Hráč B	
	Strategie X	Strategie Y
Strategie 1	2 (A); 1 (B)	0 (A); 0 (B)
Strategie 2	0 (A); 0 (B)	1 (A); 2 (B)

Z příkladu vyplývá, že pro každého hráče bude výhodnější strategie záviset na tom, co zvolí protihráč. Nashovu rovnováhu bychom našli u strategie 1 se strategií X a strategie 2 se strategií Y. Reálně by se tedy hráči měli domluvit, kterou z těchto strategií zvolí a v ideálním případě tyto 2 alternativy spravedlivě střídat.

4. Vězňovo dilema

Teď se dostáváme k jádru problému, jaký má reálně význam něco jako vznik „morálky“. Pro lepší představu se na věc podívejme objektivně z pohledu evoluce.

Zmiňoval jsem se o nekonfliktních hrách s dominantní strategií – pro ně jistě nebude potřeba, abychom my (respektive evoluce) vytvářeli soubor morálních pravidel, protože tento mechanismus bude bezpečně fungovat i bez

---

³⁵Podle Johna Nashe - situace, v níž nemůže žádný hráč vybrat lepší možnost pouze svojí změnou strategie.

nich.

Poté jsem se krátce zmínil o hrách bez dominantní strategie. Tady je situace složitější, jelikož vyžaduje určitou domluvu (náhodné rozhodování by způsobovalo zbytečné ztráty). Ale ani zde podle mého názoru není důvod, aby evoluce dávala lidem onu „iluzi o nesobeckém jednání“. Dohoda by byla racionální, přičemž by žádná strana nemohla dojít jinou cestou k lepšímu výsledku.

Pravý problém nastává v situaci, kde racionální úvahou dojdeme k všeobecně neracionálnímu rozhodnutí. Tento problém vykládá Vězňovo dilema.

Situace je následující: Policie chytne 2 kriminálníky při lehčím trestném činu a oba mohou být na tomto základě odsouzeni na 1 rok. Policie ovšem také ví, že tito kriminálníci spáchali mnohem horší trestný čin, za který mohou oba trávit za mřížemi 9 let – na ten ovšem policie nemá důkazy a proto zavře oba kriminálníky do jiné cely, aby spolu nemohli mluvit, a každý z nich dostane návrh. Jak jsem se již zmínil – oběma hráčům jsou známa pravidla a hodnoty této hry a tohle samozřejmě vědí i jeden o druhém. Každý má možnost buď udat svého komplice z horšího trestného činu, nebo mlčet – od těchto rozhodnutí se poté bude odvíjet výše jejich trestu.

	Vězeň 2	
	Mlčet	Udat
Vězeň 1		
Mlčet	1 rok (A); 1 rok (B)	10 let (A); 0 let (B)
Udat	0 let (A); 10 let (B)	7 let (A); 7 let (B)

Pokud oba vězňové budou mlčet, budou usvědčeni jen z lehčího trestného činu a do vězení půjdou oba na 1 rok. Pokud Vězeň 1 udá svého komplice a Vězeň 2 bude mlčet, potom bude Vězeň 1 volný, jelikož nebude usvědčen z horšího trestného činu a 1 rok vězení z lehčího trestného činu mu bude za odměnu odpuštěn a Vězeň 2 si odsedí 10 let za lehčí i horší trestný čin, dále může nastat situace opačná a poslední možností je, že se udají navzájem, a v tom případě budou oba odsouzeni za lehčí i horší trestný čin, avšak se snížením trestu jako odměnu za udání svého komplice, tedy každý na 7 let.

Na první pohled se možná nezdá, že by toto dilema mělo nějakou dominantní strategii (respektive strategii, u níž nezávisí na rozhodnutí protihráče k tomu, abychom vždy vybrali tu lepší možnost). Ověříme si to snadno – budeme brát v potaz alternativy, které můžeme čekat od protihráče (například z pohledu Vězně 2):

Vězeň 1 → Mlčet ⇒ Vězeň 2 → Udat (0 let)

Vězeň 1 → Udat ⇒ Vězeň 2 → Udat (7 let)

Pokud Vězeň 1 bude mlčet, pro Vězně 2 bude výhodnější udat komplice (0 let je výhodnější než 1 rok ve vězení), Pokud ho ovšem Vězeň 1 udá, Vězeň 2 opět udělá lépe, když se rozhodne stejně jako v předešlé situaci (7 let je méně než 10). Stejnou úvahou bychom pokračovali i u druhého vězně a došli bychom k závěru, že dominantní strategie tu existuje u obou vězňů, a to: udat svého komplice. Pokud by oba jednali na základě této (racionální) dominantní strategie, oba by si poseděli ve vězení 7 let.

Jak je tedy možné, že se racionálním rozhodnutím dostaneme do takovéto

situace? Známe přece způsob, díky kterému by si oba vězňové odseděli sedmkrát menší trest.

Odpověď je jednoduchá. Racionální úvaha sama o sobě nebere v potaz žádné zvyklosti, pocity či cokoliv co na nás může jakkoliv působit z okolí. Racionalita sama o sobě nenapravuje svět k jinému fungování – je to pouze logická metoda. Volba protihráče je v podstatě brána jako náhodný generátor rozhodnutí a když ne, tak alespoň jako generátor nejrationálnějšího rozhodnutí – a tím se dostáváme opět do pastí.

Opět si udělejme nadhled a tažme se, jaký systém my, jakožto evoluce nastolíme? Nezapomínejme, o co nám jde – rozšířit určitý gen. Chceme ho udržovat v racionálním těle, jelikož tam bude mít lepší šance k pozdější reprodukci. Ale důležité pro nás také bude, abychom měli takové tělo ve světě, ve kterém bude mít lepší šance na přežití.

4.1 *Hra s nulovým a nenulovým součtem*

Ačkoli se chci vyhnout škatulkování typů teorií her, pokládám za nutné rozlišit ještě tyto dvě – hra s nulovým a nenulovým součtem. Hru s nulovým součtem si můžeme představit velice jednoduše. Přijde parta lidí, každý má u sebe nějaký finanční obnos a mezi sebou se vsází o určité částky. Neexistuje tu žádný prostředník, žádné daně, peníze jim nikdo neposkytuje a naopak nejsou nikam odváděny, zkrátka jsou předávány jen mezi hráči dané hry. Formálně řečeno – součet zisků se rovná součtu ztrát ve hře. Z objektivního hlediska (z celkového hlediska společnosti) v této hře nemá spolupráce žádný význam – hry bude vyhrávat spíše racionální jedinec, ale celkové šance na přežití se globální spoluprací nezlepší.

Jiné je to u her s nenulovým součtem, kam patří i vězňovo dilema. Je to hra s dominantní strategií obou hráčů, avšak s nenulovým součtem (právě v této

kombinaci nastane ono dilema). Jelikož se bavíme o problému, jak vznikla morálka, k čemuž je motiv vězňů poněkud nevhodný a v hlavní řadě bych chtěl poukázat na praktický vznik morálky reálněji, použiji pro objasnění vězňova dilematu i jiný příklad, který se ale svým logickým významem nebude lišit.

4.2 Hra s nenulovým součtem aneb výhoda spolupráce

Co je tedy ona hra s nenulovým součtem? Evolučně se má všeobecně za to, že hlavním hybatelem morálních pravidel byl (nebo stále je) boj o potravu. Zní to velmi logicky, jelikož je to jeden z nejdůležitějších předpokladů k přežití všech živočichů. Představme si osadu, kterou obývá 1500 našich lidských předchůdců. 500 z nich jsou muži, 500 ženy a 500 děti. Každý muž chodí na lov, aby uživil sebe a svou rodinu. Pokud uloví mamuta, stačí mu pouhá třetina zvířete k tomu, aby dostatečně nasycil sebe, svou ženu a dítě. Zbytek masa pozřou zčásti pro potěšení a dobu, po kterou nebudou muset jíst, tím prodlouží v poměru o mnohem menší část (část masa jim taky může shnít dříve, než ji vůbec zkonsumují).

Když se ovšem podělí, může zachránit 2 další rodiny lidí před úmrtím hladem, nebo je alespoň nasycit aby se cítili dobře. Dejme tomu, že pokrm z jednoho mamuta může poskytnout maximální hodnotu zisku 1000. To záleží na tom, v jaké situaci je mamut pozřen. Pokud některý muž zachrání sebe, svou ženu a své dítě před úmrtím z hladu, tato část hodnoty mamuta bude využívána v plné míře, než se maso začne kazit a bude nepoživatelné – dohromady 300. Hodnota 100 tedy může v takovém případě představovat obživu na 10 dní pro jednoho člověka. Pokud se rodina rozhodne sníst zbylého mamuta (za předpokladu že ho zvládnou sníst celého do deseti dnů), potenciální zbylou hodnotu 700 tak sníží na 150, jelikož si lidské tělo nedokáže maso udržet a dělat tak efektivní zásoby aby v něm bylo vstřebáváno postupně. Každý z této rodiny tak přežije průměrně o 5 dnů déle. Jelikož je každý jedinec sobec, který chce pouze reprodukovat své

geny, nebude se žádná rodina dělit a každá si nechá svého mamuta jen pro svoji potřebu. Každým mamutem tak maximální hodnota zisku 1000 klesne na 450.

4.3 Racionalita aplikovaná do kontextu

Teď ovšem přichází na řadu evoluční princip a my můžeme objektivně uvažovat jak reprodukovat určitou genetickou informaci s co největší pravděpodobností přenosu a zachování – zasazením do skupiny, kde bude mít největší pravděpodobnost k přežití. Tudíž potřebujeme společnost, která si bude pomáhat. Každá rodina se totiž může dostat do situace, ve které nebudou mít k dispozici žádnou potravu. Pokud tedy nějaký muž uloví mamuta, nakrmí svou rodinu tak, aby se nepřejídali. Snědí tedy 3/10 mamuta (hodnoty 300) a zbylých 7/10 rozdají dalším sedmi lidem a hodnota onoho mamuta (1000) tak bude zcela využita. Jedinec v takovém světě bude mít rozhodně lepší šanci na přežití.

Všimněte si, že postupujeme též racionálním postupem, akorát na jiné úrovni. Pokud chceme reflektovat sami na sebe, potřebujeme něco více, než čistě logickou úvahu a tím by se pro změnu zrušila ryzost racionality. Potřebujeme tedy nějakou racionalitu nad lidstvem samým - nalézt Paretovo optimum³⁶, které nevypočítává výhody u jedince ale nejvýhodnější situaci jako celku, do kterého pokud je jedinec zasazen, má mnohem větší šance na přežití. Opět jde jen o sčítání zisků. Žádná složitost, jen nepřeberné množství výpočtů, které bychom nestíhali chápat aritmeticky a proto je vnímáme jako „vzorce“ (pocity).

Co ale teď s člověkem, kterého je třeba ponechat racionální bytostí a zároveň součástí vyššího racionálního principu? - jednoduše ho naprogramovat. Samozřejmě, že nemůžeme chápat evoluci jako programátora. Evoluce je jen pojem pro přirozený náhodný proces – pokud se na světě objeví jedinec, který je způsobilější k životu, bude mít větší šance na přežití. Dospěje k takovému

---

³⁶ Podle Vilfreda Pareta - stav maximálního blaha společnosti jako celku (součtu). Pokud by kdokoliv chtěl vyšší zisky, nešlo by to jinak, než někomu způsobit větší ztráty (používáno v ekonomii).

naprogramování náhodným procesem a zkrátka bude lépe přežívat než ostatní a tudíž se i lépe množit.

Podřizujeme se svým pocitům, které nás nutí chovat se na základě našich pocitů. Pokud budu hodně odvážný, mohu říct, že je to jakási genetická „vada“, vzniklá náhodným procesem. Tato „vada“ však není nějaký parazit, který nás omezuje v racionálním jednání – sobecky se chováme stále, je tedy potřeba, abychom měli nějaké přímé zisky ze samotného „morálního“ jednání – jsou to požitky z dobrých skutků. Pokud narazíte na člověka, který si libuje v bolesti, jistě uznáte, že je to vada (ať už genetická nebo výchovná). Nebo pokud máme požitek z vraždy, taktéž jistě uznáme, že je to vada. Každému člověku se nastartuje určitý pocit z jiných pohnutek. Některé jsou běžné, některé ojedinělé, rozdíl je ale pouze v tom, že ty běžné se více uchytily v evoluci a sem také patří požitek z pomoci druhým – je to vlastně taková naše „úchylnka“, která je evolučně výhodná. Jsme tedy stále racionální bytosti maximalizující svůj osobní prospěch (replikovat vlastní genetické informace), ale díky oné „vadě“ máme také lepší šance na přežití tady ve světě společenství lidí. Samozřejmě nemá morální chování každý člověk na stejné úrovni (a někdo ho nemusí mít vůbec), ale tím se jen potvrzuje metoda evoluce.

4.4 *Radost jako protislužba*

Pokud váháte, zdali mají lidé z pomoci ostatním dobrý pocit neboli nějaký osobní zisk, můžeme si to lehce ověřit – například se zeptejte lidí, kteří někdy přispěli peněžní částkou na charitu, zdali z onoho úkonu měli radost (nebo jakýkoliv pozitivní pocit, který by se dal vyjádřit jakožto osobní zisk). Dokážete si představit člověka, který by na charitu přispíval, načež by prohlásil, že žádné potěšení z toho nemá, nýbrž pouze obtíž? Kdyby dokonce tvrdil, že to nedělá z důvodu, aby si pro sebe samého nebo jedinice sdílející jeho genetické informace

---

udržel svět, jakožto lepší místo pro život, měli bychom tu nejspíše „nesobecké“ jednání (pokud by nelhal nebo nebyl zaslepen vlastní nevědomostí). Pro mě osobně by ovšem něco takového bylo analogií k tvrzení, že součet 2 a 2 je 5. K obhájení takové teze, by pak bylo třeba vyvrátit zákony aritmetiky. Vyvrácení evoluce je myslím úkol podobné a nereálné obtížnosti.

Naše iluze o existenci „nesobeckosti“ samé o sobě, je v podstatě jen genetická „vada“, která se ukázala být výhodnou pro přežití člověka, a proto my o ní nemluvíme jako o vadě, ale jako o naší přednosti. Píšeme poezii o lásce nebo dokonce obětujeme vlastní život i pro člověka, o kterém máme mínění nulové genetické příbuznosti. Nejen, že si tento systém většinou neuvědomujeme, ale i pokud nám k němu někdo podá ty nejracionalnější argumenty, tak jím opovrhujeme, což nám ovšem dává možnost žít ve světě mnohem výhodnějším, než by byl, kdybychom se řídili našim subjektivním rozumem.

V podstatě „hrajeme“ stále racionálně, ale tam kde je osobní racionalita celkově nevýhodná, evoluce vytvořila odměny za skutky, které jsou výhodnější globálně. Když jsem navštěvoval střední školu, babička mi přislíbila 5000 Kč, pokud nebudu mít v pololetí ani jednu čtverku. Není teď důležité, proč jsem nebyl o 5000 Kč bohatší, ale o systém tohoto počínání. Babičku chápeme jako evoluci, která bude vědět, že pokud se budu místo popíjení alkoholických nápojů učit, moje zisky nebudou momentálně tak velké (radost, zábava, atd.), avšak vrátí se mi v průběhu času ve větší míře - vydělám na nich, a zároveň tak připravím lepší svět pro přežívání mého genu. Zní to velice utopisticky a já sám nemám jasno v tom, která alternativa je pro mou osobu celkově výhodnější, ale jako ilustrační příklad to doufám stačí. Babička „evoluce“ nám tedy paradoxně dává odměny za jednání, které je pro nás dobré, ale bez nich bychom se rozhodli jinak. Ze stejného důvodu, jsou finančně lépe ohodnocena zaměstnání, ke kterým docházíte složitější cestou, ačkoliv v důsledku sami o sobě bývají mnohem snesitelnější - tady si jako evoluci můžeme místo babičky představit společenský

system motivace k pokroku, který může být místo k rozšíření genu výhodný. Jsou sice lidé, kteří se narodili s výhodami nebo je získali z okolí, ale to už jen potvrzuje fakt, že „silnější“ gen přežívá.

5. Závěr

Ke své práci jsem si vybral tohle téma, protože si myslím, že právě v otázce morálky nemá většina lidí jasno, ačkoliv sami jsou opačného přesvědčení. Podle mého přesvědčení však racionální hledisko k této problematice mluví jednoznačně a velice jednoduše – v tomto stylu jsem se snažil celou svojí práci psát. Dle mého názoru jsem svými rozborů netvrdil nic neobvyklého či inovativního - mým záměrem bylo zjednodušit problematiku až k samotným základům, z kterých si člověk uvědomí vratkost svého přesvědčení. Zajímavost jsem neviděl v tom, že běžní lidé mají špatnou představu o morálce, ale v tom, že nemají ke slovu „morálka“ dokonce ani definici. Podrobil jsem této otázce mnoho lidí, tedy co si představují pod pojmem „nesobecké jednání“ - nebyli ochotni přijmout, že k němu mají vlastní motiv, a tuto neochotu poté brali jakožto samotné vysvětlení morálky - nic více nic méně. Chtěl jsem jen přerušit tento argumentační kruh, a proto jsem bral jako samozřejmé, že odpověď pro ně musí být skrytá v nějaké vyšší moci, v něčem co by nás mělo přesahovat. Řešení je nakonec velmi jednoduché: svůj osobní motiv mají a zároveň je potřeba nevědomosti o něm samotném, k tomu aby ho vůbec mohli plně realizovat.

Zároveň jsem ale chtěl tvrdit, že nevědomost o podstatě morálky a chápání altruistického chování jakožto něčeho, co naše logické uvažování přesahuje, je zcela nezbytné pro fungování morálky. Paradoxně chci také sdělit, že úvahy obsažené v této práci by dokonce ani neměli být veřejně sdělovány, pokud si chceme ve společnosti udržovat běžné lidské hodnoty.

6. Seznam použité literatury:

DESCARTES, René. *Meditationes de prima philosophia*. 1. vyd. Překlad Petr Glombíček, Tomáš Marvan. Praha: Oikoymenh, 2001, 127 s. Knihovna novověké tradice a současnosti, sv. 35. ISBN 80-729-8036-X.

PLATÓN, René. *Ústava*. 2. vyd. Překlad František Novotný. Praha: Oikoymenh, 1996, xxxix, 359 s. Oikúmené, sv. 35. ISBN 80-860-0528-3.

KANT, Immanuel. *Kritika čistého rozumu*. 2. vyd. Překlad František Novotný. Praha: Oikoymenh, 2001, xxxix, 359 s. Oikúmené, sv. 35. ISBN 80-729-8035-1.

KANT, Immanuel. *Kritika praktického rozumu*. Vyd. v tomto překl. 1. Překlad Jaromír Loužil. Praha: Svoboda, 1996, 306 s. Filozofické dědictví, sv. 36. ISBN 80-205-0507-5.

ARISTOTELÉS, Immanuel. *Etika Níkomachova*. 4., nezměn. vyd. Editor Antonín Kříž. Překlad Jaromír Loužil. Praha: Rezek, 2013, 291 s. Filozofické dědictví, sv. 36. ISBN 978-80-86207-35-3.

KANT, Immanuel. *Základy metafyziky mravů*. Vyd. 1. Praha: Svoboda, 1976.

HOBBS, Thomas. *Leviathan, aneb, Látka, forma a moc státu církevního a politického*. Vyd. 1. Editor Jiří Chotaš, Zdeněk Masopust, Marina Barabas. Překlad Karel Berka. Praha: Oikoymenh, 2009, 513 s. Knihovna novověké tradice a současnosti, sv. 47. ISBN 978-807-2981-069.

SCHOPENHAUER, Arthur. *Svět jako vůle a představa*. 4., nezměn. vyd. Editor Antonín Kříž. Překlad Milan Váňa. Pelhřimov: Nová tiskárna, 1997, 432 s. Filozofické dědictví, sv. 36. ISBN 80-901-9164-9.

NIETZSCHE, Friedrich. *O životě a umění*, Praha 1943, 75 s.

NIETZSCHE, Friedrich. Tak pravil Zarathustra [online]. V MKP 1. vyd. Praha : Městská knihovna v Praze, 2011, [2015-04-01]. Dostupné z WWW: <[http://web2.mlp.cz/koweb/00/03/40/49/81/tak_pravil_zarathu sta.pdf](http://web2.mlp.cz/koweb/00/03/40/49/81/tak_pravil_zarathu_sta.pdf)>.

DAWKINS, Richard. *Sobecký gen*. Vyd. 1. Překlad Vojtěch Kopský. Praha: Mladá fronta, 1998, 319 s. ISBN 80-204-0730-8.